

”

Idag, mer än någonsin, behöver vi gemensamma referensramar, en större gemensam offentlighet där makten hela tiden noggrant granskas på ett klassiskt journalistiskt sätt.

Medievärldens mekanik

SANNOLIKT ÄR SÅ SÄKERT DET BLIR | MEDIERNA KÖPER DE HÖGEREXTREMAS BERÄTTELSE
PUBLIKEN ÄNTRAR MEDIESCENEN | HETSEN MOT YLE ÄR OROANDE | MEDIERNA SMOOTHIEFIERAS

Shakespeare fångade människans belägenhet

William Shakespeares pjäs *Hamlet* är en av världens mest framförda pjäser. Begreppet teater illustreras ofta med Hamlet som står med Yoricks skalle och orden "Att vara eller icke vara, det är frågan".

I april är det 400 år sedan Shakespeares död. Professor **Anthony Johnson** talar i detta nummer om hur Shakespeare lyckades fånga människans belägenhet på ett sätt som ingen gjort tidigare. Shakespeare är en av den västerländska kulturens portalfigurer.

På bilden ses **Alan Cumming** som Hamlet i en uppsättning av English Touring Theatre 1993.

Läs mera på sidan 30.

Foto: Fritz Curzon, Topfoto / Lehtikuva.

intro

När internet kom hängde inte massmedierna med. Antagligen trodde journalister och mediehus – i sin yrkesstolthet – att läsarna delade deras uppskattning för vad de gjorde. Nätet var inget hot. Seriösa journalister fnös åt bloggar och nättidningar.

I DAG ÄR det annat ljud i skällan. Varje tidning ska ha sina egna bloggar och varje journalist förutsätts vara aktiv i sociala medier. Mediernas, framför allt dagstidningarnas, ägare och chefer har flera år upprepat att man måste ge läsarna det de vill ha.

Jargongen är sliten: Då utbudet medieprodukter och distributionskanaler ökar, får mediekonsumenten välja. Pengarna följer valet och påverkar i sin tur utbudet. Journalistik blir informationsproduktion på beställning av kunden: läsare, lyssnare och tittare.

MEN VILKA konsekvenser får det när kunden i högre grad styr innehållet? Vi presenterar olika röster och perspektiv på medieklimatet idag och de utmaningar journalistiken dras med. Det är tre klara huvudspår: digitaliseringen, finansieringen och de så kallade ”motmedierna”, som högljutt tagit kamp med de traditionella medierna om vems beskrivning av verkligheten som ska gälla.

Yle har som public service-bolag kommit i skottgluggen. I debatten samarbetar de som talar för marknadsstyre med de som förenklat redan verkar ha förlorat på ett sådant: liberala argument används för att komma åt Yles marknadsposition, samtidigt som man från populistiskt/(ultra)konservativt håll både på regerings- och gräsrotsnivå vill åt innehållet.

MEDIEUTBUDET var betydligt mindre då William Shakespeare dog för 400 år sedan. Som vi får läsa i detta nummer fanns det en öppenhet i Shakespeare som lånade sig till många former av läsningar.

Vetenskapen bär en strävan om att minska möjliga tolkningar, så vi hoppas vara lite tydligare. Det sagt som en inbjudan till läsning.

Chefredaktör

Nicklas Hägen

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

REDAKTION

NICKLAS HÄGEN, chefredaktör
tfn: (02) 215 4693
e-post: nicklas.hagen@abo.fi
MARCUS PREST, redaktör
tfn: (02) 215 4715
e-post: marcus.prest@abo.fi

WEBBREDAKTÖR

PETER SIEGFRIDS
tfn: (02) 215 4882
e-post: peter.siegfrids@abo.fi

REDAKTÖR I VASA

ARI NYKVIST
tfn: (06) 324 7452
e-post: ari.nykvist@abo.fi

ADRESS

Åbo Akademi
Domkyrkotorget 3
20500 Åbo

E-POST

meddelanden@abo.fi

WWW

mfaa.abo.fi

ANSVARIG UTGIVARE

THURID ERIKSSON, kommunikationschef
tfn: (02) 215 4124
e-post: thurid.eriksson@abo.fi

GRAFISK FORM

PETER SIEGFRIDS

TRYCKERI

Tidningen trycks av tryckeri FRAM och
upplagan är 4 800 ex.

ISSN 2341-9644 (print)
ISSN 2341-9652 (online)

© Kommunikationsenheten vid Åbo Akademi 2016

Meddelanden från Åbo Akademi utges ut av Åbo Akademi. Tidningen utkommer månatligen under läsåret och sänds till huvuddelen av akademins anställda samt bla till massmedia, till universitet och högskolor i Norden, till kommuner, bibliotek och gymnasier i Svenskfinland, till medlemmar i Akademiföreningen Åbo Akademiker r.f. och till ett stort antal personer verksamma inom politik, förvaltning och näringsliv.

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

11

06

Omslagsbild: Medievärldens mekanik.

ARTIKLAR

- 11 Sannolikt är så säkert det blir**
Kvantmekanik beskriver de processer som pågår i de minsta beståndsdelarna. Dessa är aktiva i allt vi kan iaktta.
- 14 Publiken äntrar mediescenen**
Publiken på nätet är svårflörtad. Allt måste göras i samarbete med mottagarna.
- 19 Medierna köper de högerextremas berättelse**
Journalister ifrågasätter inte längre en konspirationsteori där folket sitter i kläm mellan etablissemang och bortskämda minoriteter. Det spelar de högerextrema i händerna.
- 22 Hetsen mot Yle är oroande**
I ett samhällsklimat där begreppet tolerans blivit ett skällsord och de kommersiella mediehusen stadigt skär ner i antalet journalister är Yle viktigare än någonsin.
- 25 Mediernas smoothiefiering**
Alla har hört om snuttifiering, men medierna har under de senaste åren också tagit en annan riktning.
- 30 Shakespeare visade människan**
William Shakespeare var den första som gestaltade människans inre i drama. I år har det gått 400 år sedan han dog.

NYHETER

- 06 Fred på jorden är ingen utopi**
Máiread Maguire, Nobels fredspristagare och fredsaktivist, öppnade fredsseminarium i Vasa.

KOLUMNER

- 10 Helikopterpengar**
Att bara trycka upp pengar och dela ut dem vittnar om den finanspolitiska handlingsförlamningen i euronrådet, skriver kolumnist Johan Meriluoto.
- 35 Matematisk harmoni**
Gästkolumnist Martin Högstrand skriver om Nashjämvikten och jakten på precision och stringens.

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

Fred på jorden är ingen utopi

År 1976 dödades hennes systers tre barn på öppen gata i Belfast, Nordirland. Då blev hon en av de mest envetna och passionerade fredskämparna i Europa och fick Nobels fredspris för sina insatser. Idag, 40 år senare, är Máiread Maguire fortfarande en oförfärlig optimist som tror på fred och samförstånd trots alla pågående krig, flyktingkriser och andra våldsamma konflikter runtom i världen.

TEXT & FOTO: ARI NYKVIST

Máiread Maguire.

Utan fred ingen utveckling, ingen riktig frihet och inga för alla öppna vägar och alternativ. Med fred och samförstånd är däremot allt möjligt. Det är i ett nötskal grundbudskapet i fredskampen **Máiread Maguires** budskap. Ett budskap hon sedan 1970-talet ensträget och konsekvent har spritt både i härjade konfliktregioner och på freds- och andra konferenser världen runt.

I mitten av april besökte hon Vasa i egen skap av huvudföreläsare på konferensen "Explorations in Peace & Conflict Research" med bland annat studerande från det allt populä-

rare magisterprogrammet Peace, mediation and conflict research vid Åbo Akademi.

– Vi människor är ju, precis som **Einstein** påpekar, egentligen förnuftiga genier. Därför är det märkligt att vi inte ens nu på 2010-talet har lärt oss att respektera i stället för att döda varandra. Att vi ännu inte har insett att våld aldrig lönar sig. Trots all den nya och fina teknologin vi kan njuta av och trots all kunskap och utbildning, har vi inte lyckats ta fram ett gemensamt, hållbart och mänskligt moraliskt-etiskt värdesystem där huvud, empati och hjärta förenas.

Som så många andra, anser inte heller Ma-

guire att fred är något så enkelt som motsatsen till krig och våld. Fred är något som alltid först utgår från att du som individ kan vara lugn, trygg och lycklig i dig själv. Maguire ser därför evighetsfrågan om fred på jorden både som en sorts personlig resa och som en kollektiv solidarisk mognadsprocess som alla har samma rätt att vara med i.

Paralyserade politiker

Enligt Maguire biter sig ändå i synnerhet många politiker och militärer envist fast vid idén om att krig och mänskligt våld löser olika samhällsproblem.

– En lång rad länder spenderar hundratals miljoner på vapen, militärövningar och krigsföring. Till och med här i 2010-talets Europa tycks man igen förbereda sig för krig. För Guds skull, hur är det möjligt? Vi måste prioritera dialog och mediation (förhandlingar) före krig och militarism som ju aldrig har varit och kommer aldrig att vara en hållbar lösning.

Ett organiserat och mobiliserat fredskrävande folk är en mäktig massrörelse som Maguire själv har sett att på riktigt kan påverka paralyserade rädda politiker och råbarkade militärer. Och i synnerhet kvinnornas roll i fredsfrågor är idag underskattad.

– Ge kvinnor mer plats i fredsförhandlingar och i den politiska processen överlag. Det ger snabbt konkreta resultat. Det gjorde det i Nordirland på 70-talet och kan göra det också nu till exempel i Afrika och Mellanöstern.

Men också de nordiska ländernas roll i fredsprocessen är idag viktigare än någonsin. Som oberoende fredsmäklare utanför Nato, kan både Finland och Sverige medverka till att EU inte går med i utan aktivt är emot den nuvarande ökande militära mobiliseringen i världen. Ända sedan terrorattackerna i USA för snart 15 år sedan, har det nämligen hela tiden pågått krig eller stora väpnade konflikter på olika håll runtom i världen.

– Krig och våld som har förstört hela nationer och hela generationers möjligheter till ett anständigt liv. Nu måste vi i Europa ta vårt ansvar och ställa vår egen vapenindustri och NATO till svars. Hur kan länder som kallar sig civiliserade låta det här ske? Om mänskligheten ska överleva, måste vi göra något idag, just här och nu. Den här förändringen måste komma från civilsamhället. Det finns inga alternativ.

Grät uppgivet

Maguire tror fortfarande på att ingen är bara ond eller bara god. Livet är för komplicerat för det, men ingen är ändå född mördare. Att döda och förstöra hör alltså inte till människans grundkaraktär vilket däremot förlikning, vänlighet, solidaritet och ickevåld gör.

– Om alla passionerat tror på och arbetar för fred och försoning får vi fred. Idag är jag mycket hoppfull och tror på att vi kan diskutera och komma överens med våra så kallade fiender. Då jag fick fredspriset för 40 år sedan grät jag uppgivet. Vad kan lilla jag, vad kan vi vanliga enkla människor göra för något så stort och svårt som fred och rättvisa tänkte jag då. Idag vet jag att bara vi tänker positivt och hjälper varandra, är det bara just vi som klarar av att och som kommer att göra något åt saken. ♦

disputationer

CELLBIOLOGI

MSc **Hasan Mohammad** disputerade i cellbiologi onsdagen den 6 april på avhandlingen *JNK regulation of neurogenesis, neuroplasticity and anxiety-related behavior*. Opponent är professor **Nuno Sousa**, University of Minho, och kustos är professor **Kid Törnquist**.

SLÖJDPEDAGOGIK

Allmennlærer **Bjørn Tronshart** disputerar i slöjdpedagogik onsdagen den 27 april på avhandlingen *Utstillingens retorikk. Et bidrag til en retorisk didaktikk for kunst og håndverk*. Disputationen äger rum kl. 13 i Akademisalen, Academill. Opponent är professor **Marte Sørebo Gulliksen**, Høgskolen i Sørøst-Norge, och kustos är professor **Marléne Johansson**.

PEDAGOGIK

Musikmagister **Cecilia Björk** disputerar i pedagogik onsdagen den 4 maj på avhandlingen *In search of good relationships to music. Understanding aspiration and challenge in developing music school teacher practices*. Disputationen äger rum kl. 13 i Akademisalen, Academill. Opponent är professor **Liora Bresler**, University of Illinois, och kustos är professor emeritus **Sven-Erik Hansén**.

STATSKUNSKAP

PM **Jenny Lindholm** disputerar i statskunskap torsdagen den 12 maj på avhandlingen *The tree we heard fall – analyzing the societal processes following focusing events*. Disputationen äger rum kl. 12 i Akademisalen, Academill. Opponent är doktor **Lise Hellebø Rykkja**, Universitetet i Bergen, och kustos är professor **Göran Djupsund**.

KYRKOHISTORIA

MTh, MSc **Nehemia Moshi** disputerar i kyrkohistoria måndagen den 16 maj på avhandlingen *Stretching the Drum Skin: An Analysis of Power Relations in Leadership Development and Succession in the Evangelical Lutheran Church in Tanzania – Northern Diocese 1942–1993*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Salin, Axelia. Opponent är professor **Mika Vähäkangas**, Lunds universitet, och kustos är docent **Kim Groop**.

TEKNISK KEMI OCH REAKTIONSTEKNIK

M.Chem.Eng. **Cesar de Araujo Filho** disputerar i teknisk kemi och reaktionsteknik fredagen den 20 maj på avhandlingen *A reaction engineering approach to homogeneously catalyzed glycerol hydrochlorination*. Disputationen äger rum kl. 12 i auditorium Ringbom, Axelia. Opponent är professor **Juan García Serna**, Universidad de Valladolid, och kustos är professor **Tapio Salmi**.

Internationell konferens i Vasa om strävan efter en värld fri från våld

Den andra årliga konferensen "Explorations in Peace & Conflict Research" arrangerades vid Åbo Akademi i Vasa den 15–16 mars 2016. Arrangörer var Åbo Akademis internationella magisterprogram PEACE (Peace, Mediation and Conflict Research) tillsammans med Center for Global Nonkilling, Hawaii, USA.

Temat för konferensen var "Peaceful, Killing-free Societies as a Sustainable Development Goal", det vill säga att ha som ett hållbart mål att uppnå fredliga samhällen där dödande inte förekommer. Det här målet har FN nyligen antagit som ett så kallat hållbart utvecklingsmål nr. 16.

Konferensen öppnades med en föreläsning av **Máiread Maguire**. Hon är Nobels fredspristagare 1976 och fredsaktivist. Hon talade under rubriken "Working together towards a just, killing-free world".

På konferensen samlades en internationell grupp av forskare, experter, samhällsaktivister och praktiker för att diskutera fred och skapa nätverk kring ämnet.

ÅBO AKADEMI MINSKAR PERSONALEN MED 87 ANSTÄLLDA – 47 PERSONER SÄGS UPP

Åbo Akademi minskar personalen med 87 personer fram till utgången av 2017. Totalt 47 personer sägs upp. Dessa har informerats om uppsägningen samtidigt som ombrytningen av *MfÅA* pågick.

Av uppsägningarna gäller 37 befattningar inom kategorin övrig personal och 10 inom kategorin undervisande och forskande personal. Antalet personer som pensioneras från anställningar som inte tillsätts på nytt eller vars tidsbundna anställning avslutas är 40.

Uppsägningarna genomfördes i början av april. Arbetsgivaren erbjuder bland annat förändringsstöd och hjälp att söka jobb.

– Vi har gjort allt vi kunnat för att minska antalet uppsägningar. Men då finansieringen kraftigt minskar är vi tyvärr tvungna att säga upp personal, säger rektor **Mikko Hupa**.

Åbo Akademi har redan tidigare anpassat sin verksamhet då man 2013 senast genomgick samarbetsförhandlingar och omorganiserade verksamheten till fyra nya fakulteter och förvaltningen till en gemensam universitetsservice.

– Vi har sett goda resultat av vår nya organisation. Bland annat har antalet utexaminerade ökat märkbart och våra nya forskningsprofiler har kommit bra i gång. Därför

känns det extra orättvist att just nu drabbas av statens nedskärningar, säger rektor Hupa.

Också **Tiina Häkkinen**, huvudförtroende för Personalföreningen vid Åbo Akademi, är upprörd över personalminskningarna. Hon anser att det är olyckligt att så många måste sägas upp, framför allt då personalen redan dramatiskt minskat efter de föregående samarbetsförhandlingarna år 2013 – den gången genom pensionslösningar.

– Sammanlagt blir det fråga om en minskning på över 10 procent av personalen. Detta kommer naturligtvis att ha en stor betydelse för både undervisningen och forskningen vid akademien, säger Häkkinen.

Åbo Akademis styrelse beslutade hösten 2015 om en bestående nivåsenkning av kostnaderna på sammanlagt 7,7 miljoner euro för att åtgärda den minskade statliga och externa finansieringen från och med 2016 och ett underskott på 2 miljoner för fakulteten för naturvetenskaper och teknik. Den bestående kostnadssänkningen ska nås före utgången av 2017.

Efter förda förhandlingar har nya inbesparingsmöjligheter identifierats och kravet på besparingar via personalkostnader är cirka 5 miljoner euro.

ÅA:S PIRJATANNIEMI MEDLEM I MÄNNISKORÄTTSDLEGATIONEN

ÅBO AKADEMIS professor i statsrätt och folkrätt, direktören för Institutet för mänskliga rättigheter, **Elina Pirjatanniemi**, har utnämnts som medlem i Människorättscentrets människorättsdelegation. Också **Riku Virtanen** har utsetts till medlem, han är doktorand vid Institutet för mänskliga rättigheter vid Åbo Akademi. Delegationen tillsattes av justitieombudsman **Petri Jämskeläinen** för perioden 1.4.2016–31.3.2020.

Delegationen består av representanter för det civila samhället, forskningen kring de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna och andra

aktörer som deltar i främjandet och tryckandet av rättigheterna.

Människorättsdelegationen ska: behandla vittsyftande och principiellt viktiga frågor som gäller de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna; årligen godkänna Människorättscentrets verksamhetsplan och centrets verksamhetsberättelse; vara ett nationellt samarbetsorgan för aktörerna inom fältet för de grundläggande fri- och rättigheterna och de mänskliga rättigheterna.

KVALITETSSTÄMPEL TILL ÅBO AKADEMI

NATIONELLA CENTRET för utbildningsutvärdering har genomfört en auditering av Åbo Akademi och har beviljat universitetet en kvalitetsstämpel som gäller i sex år från och med den 14 mars 2016. Åbo Akademis kvalitetssystem uppfyller de nationella kriterier för kvalitetshantering som fastställts för högskolor och motsvarar de europeiska principerna och rekommendationerna.

Auditeringsgruppen anser att Åbo Akademis lednings- och kvalitetshanteringsystem bildar en sammanhängande helhet för att granska den egna verksamheten mer systematiskt.

– Genom att kvalitetshanteringsystemet så tydligt knyter an till det ledningssystem, ledningspersoner och individuellt ansvariga som finns, knyter kvalitetsarbetet naturligt an till den dagliga verksamheten, säger **Agneta Bladh**, ordförande för auditeringsgruppen.

Kvalitetskulturen vid Åbo Akademi är stark och utgör en god bas för kvalitetshanteringsystemet. Det kollegiala inflytandet markeras, men samtidigt markeras starkt det individuella ansvaret, inte enbart för de akademiska ledarna, utan för alla anställda. Det finns en nära kontakt mellan lärare och studerande som bidrar till den goda kvalitetskulturen. Åbo Akademi har även en synnerligen engagerad styrelse som arbetar proaktivt i interaktion med verksamheten.

Åbo Akademi har tagit itu med många av rekommendationerna från den föregående auditeringen 2009 och har genomfört systematiska utvecklingsinsatser som haft en mycket stor inverkan på universitetet de senaste åren. Exempelvis har Åbo Akademi etablerat mycket goda kontakter till samhället via alumnerna.

Vid auditeringen av kvalitetssystemet granskades tre studiehelheter mer i detalj, varav universitetet valde två och auditeringsgruppen en. Särskilt utbildningslinjen för informationsteknologi utgör ett gott exempel för systematiskt och verkkningsfullt kvalitetsarbete. Både i arbetet med att planera utbildningen och med att utvärdera och förbättra densamma var medverkan av den undervisande personalen och de studerande mycket stark.

Auditeringsgruppen gav också Åbo Akademi rekommendationer för utveckling.

– Åbo Akademi borde kollegialt utveckla handledningsprocessen i doktorandutbildningen, eftersom det är angeläget att vidareutveckla en mera systematisk kvalitetsshantering av doktorandutbildningen, anser Agneta Bladh.

PROFESSORSINSTALLATIONER VID ÅBO AKADEMI

den 13 maj 2016 kl. 18 i Sibeliusmuseum, Biskopsgatan 17, Åbo.

BJÖRN SANDVIK installeras som professor i privaträtt. Hans installationsföreläsning går under rubriken "Skeppsbyggnadsavtalets rättsliga utgångspunkter".

Sandvik är född den 2 april 1968 och tog studentexamen vid Nykarleby gymnasium år 1987. Han blev politices magister år 1994 vid Åbo Akademi, sedan politices licentiat år 1995 och politices doktor år 2002. År 2004 utnämndes han till docent i privaträtt vid Åbo Akademi.

CHRISTOPHER SCHMIDT installeras som professor i tyska. Hans installationsföreläsning går under rubriken "Kultur och kognition: den språkvetenskapliga bron".

Schmidt är född i Güstrow, Tyskland den 30 september 1959. Han tog studenten vid Theodor-Mommsen-Schule i Bad Oldesloe 1981. Schmidt tog filosofie magisterexamen vid Åbo Akademi 1991 och filosofie doktorexamen 2001. Han utnämndes till docent vid Åbo Akademi år 2008.

MATTI SKOOG installeras som professor i redovisning. Installationsföreläsningen går under rubriken "Perspektiv på redovisning".

Skoog är född i Stockholm, Sverige, 1968 och tog studenten vid Fredrika Bremer Gymnasiet 1987. Han tog ekonomie magisterexamen vid Stockholms universitet år 1994 och ekonomie doktorexamen 2003. Skoog utnämndes till docent inom redovisning vid School of Business, Stockholms universitet år 2010.

32 VID ÅBO AKADEMI FICK UNDERSTÖD AV MAGNUS EHRNROOTHS STIFTELSE

MAGNUS EHRNROOTHS STIFTELSE har den 6 mars 2016 beviljat 177 mottagare sammanlagt 1 709 827 euro i understöd för grundforskning inom matematik, astronomi, fysik och kemi inklusive medicinsk kemi. I beloppet ingår understöd för utvecklandet av skolundervisningen i naturvetenskaperna och matematik, sammanlagt 40 000 euro fördelat på sex mottagare.

Antalet ansökningar uppgick till 840 på totalt cirka 13,5 miljoner euro. 45 forskare erhöll stipendium för doktorsarbete på heltid för ett år eller ett halvt år, 21 doktorer beviljades postdoktorala forskarstipendier, 60 forskningsprojekt erhöll understöd och 51 forskare erhöll resestipendier.

Den största mottagaren av understöd är Helsingfors universitet, 78 bidrag uppgående till sammanlagt 688 820 €, följt av Åbo Akademi, 32 bidrag på 348 000 €.

CATALYSTS BEST PAPER AWARD 2016 TILL PUBLIKATION FÖRFATTAD VID ÅBO AKADEMI

TONI RIITTONEN vid teknisk kemi och reaktionsteknik har fått utmärkelsen *Catalysts Best Paper Award* 2016.

Priset utdelades för artikeln "One-Pot Liquid-Phase Catalytic Conversion of Ethanol to 1-Butanol over Aluminium Oxide— The Effect of the Active Metal on the Selectivity".

Artikeln beskrivs som enastående och anses vara ett värdefullt bidrag till katalysforskningen. Priset delas ut av tidskriften *Catalysts*.

Riittonen disputerade vid Åbo Akademi i juni 2013 med professor **Jyri-Pekka Mikkola** som handledare.

Riittonen var första författare till artikeln och medförfattarna var **Esa Toukoniitty**, **Dipak Kumar Madnani**, **Anne-Riikka Leino**, **Krisztian Kordas**, **Maria Szabo**, **Andras Sapi**, **Kalle Arve**, **Johan Wärnå** och **Jyri-Pekka Mikkola**.

INTERNATIONELLT PRIS TILL MARTTI TOIVAKKA

PROFESSORN I PAPPERSFÖRÄDLING vid Åbo Akademi, **Martti Toivakka**, har tilldelats "The Coating and Graphic Arts Division Technical Award and Charles W. Engelhard Prize" av organisationen TAPPI (Technical Association of the Pulp and Paper Industry).

Priset är en erkänsla för hans bidrag till industrins tekniska utveckling. TAPPI hyllar pristagarna vid the PaperCon Awards Dinner den 15 maj 2016 i Cincinnati, USA.

NESTE FINANSIERAR FORSKNING VID ÅA MED EN HALV MILJON

KONCERNEN NESTE finansierar ett treårigt forskningsprojekt på 500 000 euro vid laboratoriet för teknisk kemi och reaktionsteknik vid Åbo Akademi. Temat för projektet är utveckling av kemiska komponenter utgående från förnyelsebara råvaror.

Helikopterpengar

Åtgärden att helt enkelt trycka upp pengar och dela ut dem vittnar om den finanspolitiska handlingsförklaringen i euroområdet.

I takt med att ECB och Mario Draghi missat inflationsmålet har diskussionen om centralbankens penningpolitiska instrument trappats upp. I grunden handlar diskussionen om huruvida de penningpolitiska instrumenten i dagsläget är tillräckliga för att överhuvudtaget lyckas åstadkomma en årlig inflationstakt om två procent. Inflationsmålet är dessutom det tydligast uttalade målet ECB har.

Hittills har köpen av privata och offentliga skuldbrev inte haft någon märkbar betydelse. Kritiker hävdar att penningpolitiken blivit ineffektiv då räntenivån ligger på botten: Draghis bazooka har förvandlats till en vattenpistol, i en situation där bankerna redan har mera likvida medel än vad de behöver. Stimulerande finanspolitik eftertraktas, men även här begränsar euroområdets gemensamma fiskala regler de offentliga budgetunderskottens storlek. Med andra ord tillåter reglerna inte expansiv finanspolitik i den omfattningen som skulle behövas för att få igång högre ekonomisk tillväxt, vilket också kunde höja prisutvecklingen till en nivå som är förenlig med ECB:s inflationsmål. Vad kan då göras i denna situation?

En tänkbar lösning som för närvarande verkar vara på tapeten, exempelvis via Martin Wolf vid *Financial Times*, är så kallade "helikopterpengar". Centralbanken skriver ut pengar och gör dem tillgängliga för allmänheten. Helikopterpengar skulle i detta sammanhang betyda att det är centralbanken som förverkligar finanspolitik under täckmanteln av penningpolitik. Enkelt och extraordinärt! Täckmanteln är nödvändig – att det uttryckligen handlar om att uppnå inflation och inget annat – eftersom andra motiv står i strid med centralbankens mandat. I praktiken är det den finanspolitiska stimulansen de flesta efterlyser.

I samband med att finansieringsformen förknippas med sedelfinansiering av offentliga budgetunderskott ligger det också nära till hands att återkalla avskräckande hyperinflationära exempel av typen Weimar och Zimbabwe. Krigsmetaforer och myter vaknar till liv och centralbanksfinansieringen får rollen av ett sista oberäknliga alternativ: *the nuclear option*, Pandoras ask, manna från himlen. Om inte annat, så bör vi i alla fall inse att inkomst utan vederlag på något sätt hänger ihop med moral. Återhållsamhet är färskvara vi inte får låta härska. Själv tror jag det inte råder brist på dylik återhållsamhet i rådande kontext. Tvärtom, europolitiken verkar präglas av budgetfetischism, något som möjligen kunde avtrubba effekterna av helikopterpengar om sådan policy överhuvudtaget implementerades. I värsta fall skulle centralbanksfinansieringen av privata inkomster leda till att den offentliga sektorn finner tillfälle för ännu stramare budgetpolitik – en sorts kamrerekvivalens i äkta Maastrichtanda.

Skrämselscenarier åsido hittar vi subtilare anmärkningar om helikopterpengar i form av konventionell neoklassisk teoribildning. Här

anses pengar ha en neutral karaktär på lång sikt. Penningneutralitet betyder helt enkelt att en ökning av penningmängden över tid endast påverkar nominella variabler, i detta fall prisnivån. På kort sikt är priserna inte flexibla och därför kan mera pengar bidra med att vi i lågkonjunkturer genom stimulanspolitik kan hitta tillbaka till ett reellt tillväxtspår. Men modellen säger att i längden är priserna flexibla och då påverkas endast prisnivån om penninginfusionen hålls i gång. Vad gäller offentliga stimulanser via budgetunderskott är argumentationen likartad: på kort sikt effektivt, på lång sikt ej. Vid första åsyn verkar hithörande logik vettig. Men vad händer om vi tar en närmare blick på vad som menas med det "långa loppet"?

Helikopterpengar skulle i detta sammanhang betyda att det är centralbanken som förverkligar finanspolitik under täckmanteln penningpolitik.

Den första överraskningen är att det långa loppet inte nödvändigtvis syftar på kronologisk tid. Så vi vet inte när penningneutraliteten klickar in; efter fem eller femtio år, eller om förändringen är gradvis eller plötsligt. Ingen vet. Den andra överraskningen är att neutraliteten formellt syftar tillbaka på den teoretiska modellen när modellen beskrivet ett allmänt jämviktsläge. Med jämviktsläge menas inget mer komplicerat än att den matematiska modellen, som består av en uppsättning simultana ekvationer, har en prisvektor som garanterar en lösning. Implicit antyds att full sysselsättning råder och att den totala marknaden alltid utjämnas så att ingenting förblir osålt. För att detta ska ske behövs ytterligare antaganden som gör att modellen reduceras till en beskrivning av en representativ och optimerande aktör som agerar på en marknad bestående av en eller ett fåtal nyttigheter. Med dessa kvalifikationer i minnet kan vi slutligen hävda att pengar är neutrala på "lång sikt". Bevisföringen säger dock inget om huruvida penningneutraliteten uppfylls i en komplexare verklighet utanför modellen, i kalendertid.

Hur ska vi på bedöma denna helikopterfundering? Kanske så att mera likvida medel i allmänhetens händer antagligen har en större stimulansverkan än vad ECB och regeringarna tillsammans lyckats åstadkomma. Vad detta innebär i längden förbli oklart eftersom den konventionella teorin svårigen kan tillämpas i prognossyfte. Att helikopterpengar överlag tas fram som ett alternativ är förmodligen det tydligaste tecknet på den finanspolitiska handlingsförklaring hela euroområdet råkat ut för. ♦

Johan Meriluoto är doktorand i offentlig förvaltning vid Åbo Akademi.

Sannolikt är så säkert det blir

Samtidigt stort och smått. Kvantmekanik beskriver de processer som pågår i de minsta beståndsdelarna – de vi bara kan iakttas med speciella verktyg. Men dessa är aktiva också i allt vi kan iakttas i vår vardag.

TEXT & FOTO: NICKLAS HÄGEN

Kvantmekanik är det som händer när vi kommer ner till väldigt små skalor, små längder, enligt det som kallas Plancks konstant. När man kommer ner till en nivå där den går att iakttas är det kvantmekanik, säger Torbjörn Björkman, akademilektor i fysik vid Åbo Akademi.

– Saker är alltså väldigt små. Men strängt taget är allt kvantmekanik. Också de vanliga reglerna vi lärt oss inom fysiken är beskrivningar av hur kvantmekaniken reagerar då man skalar upp den. I vardagslivet ser effekten av den ut att vara noll, den är pytteliten förutom i fall där en väldigt stor mängd kvantmekaniska partiklar samverkar.

Ett exempel på hur kvantmekaniska partiklar samverkar är att det är möjligt för oss att se igenom fönster, vilket beror på att där sitter väldigt många elektroner i likadana kvantmekaniska tillstånd. Ljuset är en våg, ett elektromagnetiskt fält som rör på sig. Då ljuset lyser på ett material som en vägg eller ett fönster går den här vågen in i en mängd partiklar. Vanligtvis får ljuset de laddade partiklarna att röra på sig, vilket samtidigt gör att partiklarna absorberar eller stör ljusstrålningen.

Det är orsaken till att vi inte ser igenom väggen. Men om man organiserar sina atomer på rätt sätt kommer elektronerna att sitta fast i sina banor på ett sätt som gör att de inte kan reagera på ljuset, som i sin tur går rakt igenom materialet. Därför ser vi igenom fönstret.

– Elektronerna sitter i kvanttillstånd där de inte kan reagera på ljus av de här våglängderna. Kan inte materialet reagera på ljuset går det rätt igenom utan att göra något åt det, säger Björkman.

– Det är som att deklamera djupsinnig dikt på en Metallica-konsert. Det bara passerar, går igenom ohört för att de som är på konserten är i ett tillstånd där de inte kan ta emot det.

Men det här gäller bara för ljusvågor inom vårt synfält. När energin på vågorna ökar och våglängden förkortas kommer de att reagera med elektronerna och filtreras bort. Så går det till exempel för UV-ljus. Följden av det här borde alltså vara att man inte kan ligga innanför fönstret och sola sig?

– Nej, det kan man inte. Men man kan ändå bränna sig, för man kan värma upp huden så den blir röd.

Utmanar intuitionen

Det finns saker inom kvantmekaniken som utmanar vår förståelse av världen. Inom "vanlig" mekanik vet vi att vissa fenomen får specifika följder. Varje gång man faller en boll kommer den, om förhållandena hålls oförändrade, att landa på samma plats.

Men när vi zoomar in tillräckligt smått – till elektronnivå – kommer vi in på kvantmekanikens område och här gäller bara sannolikheter. En elektrons bana går inte att förutspå exakt, man kan bara säga att det är mera troligt att den kommer att befinna sig på ett visst ställe än ett annat.

Ur kvantmekanisk synvinkel är det med andra ord möjligt att bollen landar på en annan plats, eftersom det för alla bollens minsta beståndsdelar är möjligt att landa på flera olika platser. I strikt mening är det i sista hand slumpen som avgör var bollen faller, eller att den överhuvudtaget landar som boll.

– Vi ser oftast inte effekterna av det här. När man lägger ihop allt till vår stora vardagsverklighet försvinner slumpmässigheten därför att det sätt vi vanligtvis kan iakttas bollens fall på är så oerhört mycket

Plancks konstant

Plancks konstant (efter Max Planck), vanligen betecknad med h , en av naturens fundamentalkonstanter, vilken styr energins kvantisering. Enligt Committee on Data for Science and Technology (2010) är värdet $6,626\,069\,57 \cdot 10^{-34} \text{ kg m}^2/\text{s (Js)}$.

$$6,626\,069\,57 \cdot 10^{-34} \text{ kg m}^2/\text{s (Js)}$$

Källa: Nationalencyklopedin

mera sannolikt än alternativen. De små slumpmässiga variationerna är så små att vi inte kan se dem, säger Björkman och knackar i bordet.

- Det finns till exempel en massa små slumpmässiga variationer i detta bords form hela tiden, men de är så små att vi inte ser dem. Sannolikheten för att bordet skulle lösas upp och försvinna eller rasa igenom golvet existerar visserligen, men den är så oerhört liten att vi kan lugnt bortse ifrån den.

Skillnaden mellan kvantmekaniken och den klassiska mekaniken kan beskrivas som att det på den mest mikroskopiska nivån inte finns någon kvantmekanism som får det ena att nödvändigtvis att leda till det andra.

- Vad har vi för rätt att förvänta oss att vår vardag ska återfinnas på så liten eller stor nivå som helst? Det kan vi inte göra. Våra sinnen ger oss mätdata i en liten bit av verkligheten och vi är inte bra att tänka på nåt annat sätt, säger Björkman.

Han tillägger att den som har svårt att ta till sig kvantmekanikens villkor är i gott sällskap.

- Även Einstein vägrade acceptera att om man zoomade in tillräckligt var det bara sannolikheter kvar och ingen mekanism. Men det finns kluriga experiment som visar att om det inte bara är sannolikhet, om det faktiskt finns en mekanism, så är den inte det man kallar ”lokal”. Det betyder med andra ord att det skulle behöva finnas något som styr allt på en gång i hela världen.

Gud?

- Till exempel. Om han... eller hon... om en gud inte har något annat för sig än att sitta och retas med oss. Men om man börjar bygga på antagandet att det finns något av ett medvetande som styr allt och kan få vad som helst att hända vid varje tidpunkt är man plötsligt i en situation där man inte vet någonting.

Nyttan, då?

Till vardags kan det här te sig som meningslöst dravel, men det finns sammanhang där man kan utnyttja de små variationerna som kvantfysikerna iakttar. Ett är supraleddning, där elektrisk ström går igenom

ett material utan resistans. Det här kan till exempel användas storskaligt i generatorer och småskaligt i mätinstrument.

Ett annat och kanske lite vardagligare exempel är laser.

- Vanligtvis ser vi bara ett jättestort medelvärde av hur många kvanttillstånd som helst, men i vissa sammanhang kan vi få se effekterna av dem. I laser ser man effekten i att vi får ljus att bli väldigt koncentrerat: under vissa förutsättningar kan man få alla partiklar att befinna i samma eller ett väldigt liknande tillstånd, som gör att vi ser det lilla kvantmekaniska tillståndet, säger Björkman.

- Laserns ljus går rakt eftersom alla ljuspartiklar, fotoner, befinner sig i samma kvantmekaniska tillstånd. Deras rörelse är precis en viss riktning inne i kristallen, vilket får allt ljus att åka i samma riktning och inte bre ut sig.

Det viktigaste vi inte förstår är snarare utåt mot universum, med mörk materia, mörk energi och så. Tittar vi på världen verkar det finnas mycket mera massa än vad som syns.

Till skillnad från ljusvågor från en vanlig ljuskälla, som kolliderar och sprids?

- Laserljus sprids också när det stöter vid något, men ljuset fås att gå i samma riktning. Det kan man annars inte göra. När man genererar ljus i leddioden studsar fotonerna i alla riktningar.

Men om du lyser med en vanlig ficklampa mot väggen är ju ljuset starkast i mitten också där?

- Jo, men det är för att vi skärmat av runtomkring. Dioden sitter på något som gör att vi inte ser allt som åker åt det andra hållet, men ljuset går i alla riktningar till skillnad från när man genererar fotonerna i laser. Då ramlar allt ljus åt samma håll.

- Det är en kvantmekanisk effekt som har att göra med en typ av partiklar som kallas bosoner, som alla vill vara i samma tillstånd. Man

kan få dem att gå i takt. Supraleddning är också ett fall av att elektroner fås att gå i takt. De parar ihop sig två och två och paren börjar gå i takt med varandra.

Det finns en förhoppning om att kunna bygga en ny teknologi genom att utnyttja olika kvanttillstånd. Till exempel har det talats om kvantdatorer, som skulle bygga på så kallad ”hoptrassling”: kvantmekaniska tillstånd där man får partiklar att para ihop sig trots att de ligger på avstånd från varandra.

- Där handlar det om att bygga designerkvanttillstånd. Problemet man har här är att man är långt borta från lasern, som är ett väldigt robust tillstånd. Här försöker man utnyttja de egenskaper som hänger ihop med att kvanttillstånden är ömtåliga. Det är väldigt svårt att skala upp det, säger Björkman.

- Hoptrassling går bra för enstaka partiklar. Då har man preparerat dem så att deras tillstånd beror av varandra: om den här säger A måste den andra säga B och dessutom samtidigt. Problemet är att dessa tillstånd är ömtåliga, så fort man tittar efter så har man förstört det här och kopplat isär partiklarna. Det är inte bara när vi tittar som de kopplas isär, det kan också komma yttre saker och störa. Jag är ingen expert på kvantdatorer men jag tror att tanken är att det ska gå så fort att man hinner operera medan partiklarna sitter ihop. Det bygger på att det går otroligt fort.

Higgspartikeln är, åtminstone för tillfället, den minsta partikel vi känner till. Finns det ett behov av nya partiklar som skulle förklara saker vi inte förstår?

- Det viktigaste vi inte förstår är snarare utåt mot universum, med mörk materia, mörk energi och så. Tittar vi på världen verkar det finnas mycket mera massa än vad som syns. Det är upp till 95 procent som inte syns, och vad det består av är oklart, säger Björkman.

- I de mindre dragen hittas det hela tiden nya, konstiga egenskaper hos material som vi inte visste att de hade. Man lyckades exfoliera grafen och så hittade man saker. Den typen av upptäckter kommer att fortsätta göras. ♦

Torbjörn Björkman.

Metoder testade

Torbjörn Björkman är en av 69 skribenter i en artikel nyligen publicerad i vetenskapstidskriften *Science*. I artikeln beskrivs gemensamma tester man utfört av olika system för kvantmekaniska beräkningar av materialegenskaper.

TEXT: NICKLAS HÄGEN

Olika forskare använder olika datorprogram, ofta hemgjorda sådana, för kvantmekaniska simulationer. Då är det av största vikt att veta att man med olika metoder når samma resultat.

- Man kan angripa kvantmekaniska problem, som handlar om elektronerna i materialet, på en massa olika sätt. Historiskt har olika personer haft lite olika målsättningar och man har prövat olika sätt att nå olika mål, säger Torbjörn Björkman, akademilektor i fysik vid Åbo Akademi.

- Alla forskare har sina egna favoritmetoder och de har olika styrkor och svagheter. En styrka är till exempel om det med en metod går snabbt som rackarns att räkna. En svaghet med sådana metoder är att de kräver att programmen gör approximationer och slirar över vissa grejer i teorin, och de har därför inte alltid gett rätt resultat.

Med 69 skribenter deltog nästan hela den lilla elektronstruktur-forskarvärlden i skrivandet av artikeln, som är den största gemensamma forskning som gjorts inom området. Initiativet togs av forskare i Gent, Belgien, och grundidén var att med olika metoder testa grundämnenas materialegenskaper under tryck.

Det visade sig att äldre koder saknade precision, medan olika metoder numera producerar väldigt likadana svar.

- Oavsett av vilken av dagens populära metoder vi använder så kommer vi till samma svar. Det är väldigt viktigt att veta. Det har aldrig testats riktigt noggrant förr.

Kvantmekaniska förstaprinzipberäkningar är en brygga mellan teori och praktik, som utifrån matematiken ger en grund för hur experiment och simulationer ska tolkas: man kan göra förutsägelser av hur experiment kommer att utfalla, samt se vilka tolkningar som är rimliga och möjliga efter att experimentet gjorts.

Genom att så gott som endast använda kvantmekaniska naturlagar minimerar man riskerna för att något går fel, och bygger upp en grund för den mera experimentella fysiken att stå på. Det gör att

den här typen av beräkningar är väldigt viktiga för helt andra delar av forskarkåren.

- Om vi rör ihop lite atomer till ett material, blir det en metall? Kan vi se igenom det? Vilken färg har det? Leder det värme bra? Är det hårt? Sådana grundläggande egenskaper kan man räkna ut i förväg, säger Björkman.

- Beräkningarna används ofta för att tolka experiment. Om vi har en stor och komplicerad modell med väldigt många atomer går det åt gräsligt mycket datorkraft att göra beräkningar, men för isolerade frågeställningar får man ett väldigt högkvalitativt svar. De här blir mer och mer populära allteftersom datorkraften ökar, säger Björkman.

Björkmans eget forskningsintresse för framtiden ligger i att försöka använda datorn till att identifiera osäkerheter i metoderna och svagheter i teorierna. Sådant är svårt att resonera sig fram till.

- Vi har teorier som är övergripande som vi använder för att tänka med. De är förenklade, men hur bra är de – var bryter de ihop? Eller fungerar de överallt? Det skulle vara kul att upptäcka att de fungerar, även om den insikten – ”Heureka, allt funkar!” – är svårt att sälja, säger Björkman.

Tanken är att effektivisera forskningen med hjälp av maskininläring.

- Väldigt ofta styrs forskning av vad professorn råkar ha längst fram i huvudet den dagen. Men om man kunde bygga ihop databaser där allt skulle vara sökbart med några knapptryckningar, borde man få det att gå mycket fortare framåt, säger Björkman.

- Jag kan köra stora mängder material automatgenererat och bygga databaser med data från sådana körningar. Sedan kan man låta datorn identifiera olika strukturer i det samt se vad det finns för trender och vad man kan lära sig av dem. Helst skulle jag lägga maskininlärningsmetoder på dem och se om de kan hitta bättre modeller än de vi har.

Fysiken ska ge en matematisk beskrivning av verkligheten. I bygget av den förståelsen är det enligt Björkman lätt att lura sig själv.

- När man tycker man börjar ha ett svar är det lätt att bli hemmablind och fastna vid siffror som har den rätta formen. Så man behöver ha en liten fallenhet för självinsikt. Det är svårt, men kvantmekaniken är lätt. Lös ekvationen så är det klart. Det är lite begreppsligt osäkert i början men jag tycker inte det är konstigt längre. Det är bara så här världen ser ut, sedan får det vissa konsekvenser men de lär man sig leva med, säger Björkman.

- Man får intuition för det här också. Man lär sig att man drar det kvantmekaniska systemet hit eller dit beroende på hur man modifierar det. Det är en matematisk intuition som man måste träna upp, eftersom det är fråga om matematiska funktioner. ♦

A man with a beard and glasses, identified as Simon Staffans, is holding a black smartphone. He is wearing a grey quilted jacket over a white shirt. Behind him is a large, abstract drawing on a wall, featuring thick black and yellow lines that form stylized, interconnected shapes resembling figures or a network. The drawing is on a light-colored wall.

Massmediernas framtid i våra egna händer

Publiken äntrar mediescenen

Alla som idag är aktiva på nätet och vill nå ut och hitta fram till en allt mer svårflörtad publik måste göra det i ständigt och nära samarbete med mottagarna. Det gäller att skapa gemensamma berättelser med långa och många bågar. Det säger Simon Staffans, innehållsutvecklare och mediestrateg vid MediaCity och Åbo Akademi.

TEXT & FOTO: ARI NYKVIST

Simon Staffans.

Som tidigare journalist på svenska YLE och som en idag uppskattad bloggare bland annat på *Scoop.it* och sin egen sajt, *simonstaffans.com*, skriver **Simon Staffans** om allt som har med transmedialt berättande och nätmedia att göra. Han ser en klar väg in i masskommunikationens morgondag.

– Vi kan nu se en tydlig och snabb utveckling, där det mesta som kommuniceras på något sätt blir eller handlar om berättelser och därmed om media i olika former och på olika plattformar. Inte minst i form av sociala medier, innehåll producerat av användarna själva, *Internet of Things* och hur allt det nya används och utnyttjas i vår vardagliga kommunikation.

Redan nu suddas gränserna mellan konsument och producent på nätet ut snabbt. Allt fler blir så kallade *prosumers* (*”producer-consumer”*) och allt fler enskilda individer står för innehållsproduktion och spridning av ny kunskap, information, tankar och åsikter, där en del också är mindre underhållande, trovärdiga och välgrundade än andra.

– Mer traditionella medieaktörer – som till exempel mediehusen – har redan länge stått inför den här stora utmaningen. Det är inte en lätt sak att ändra på en hel organisation och ett helt utbud på ett sätt som samtidigt är såväl ekonomiskt som innehållsmässigt försvarbart. Men om inte mediehusen och andra företag i tid förstår och omfattar vart medievärlden och konsumenternas vanor är på väg, kommer de inte att i förlängningen kunna erbjuda publiken upplevelser som engagerar den på nytt. Dessa ska vara upplevelser som knyter publiken till det egna utbudet och blir något som – på sätt eller annat – kompenserar sjunkande upplagor, färre tittare och därmed också annons- och reklamintäkter, påpekar Staffans.

Vill ha uppskattning

Idag har mediekonsumenterna ett allt mer artikulert behov av att få uppskattning, kredit och synlighet för det de gör på nätet. Det minsta de begär är att få ett tack, eller åtminstone någon respons för sina bidrag, sina åsikter, kunskaper, kreativitet och inlägg i nätfloppet. Om det behovet inte fylls, spelar det mindre roll om vi når fram till den enskilde mediekonsumenten; hen kommer såviså inte att reagera så som vi som traditionella innehållsproducenter skulle önska och inte heller anamma våra *”calls to action”*, våra uppmaningar till mottagaren att göra något, på det sätt vi avsett.

– Tidigare kunde informatörer och professionella journalister via sina redaktioner i olika mediehus, med avstamp i sin yrkeserfarenhet och sin skicklighet att producera berättelser, sända ut olika budskap och nyheter till en stor masspublik som passivt tog emot dem. Alternativen var få. Men idag vill mottagarna själva delta i medieproduktionen eller ta hand om sin egen medieproduktion. Denna kan i sin tur vara mer eller mindre anknuten till det traditionella medieinnehållet. Mottagarna söker erkänsla och uppskattning för det de producerar. De delar och sprider sådant medieinnehåll, sådana berättelser och nyheter de själva anser vara viktiga och intressanta.

Det här innebär enligt Staffans en ny och helt annorlunda inställning till hur masskommunikationen i samhället ska fungera. *”Calls to action”* ger möjligheter att få mängder med människor att dela och sprida det du gör. Nyckelfaktorn är att innehållet måste slå an och kännas viktigt; det ska kännas angeläget att dela, gilla, retwitra och kurertera (komplettera, förbättra, redigera).

Om mediehusens framtid

Enligt experter på nätmedia har de riktigt stora och de små mediehusen bättre chanser att överleva än de som befinner sig mitt emellan. Stora tidningar har tillräckligt stor volym och status bland olika lä-

sargrupper medan de små med sin lokala identitet igen har en trogen och lojal publik. Båda kan därför också parallellt arbeta på att förbättra det digitala utbudet och inkomsterna från det. Men de medelstora svajar. Frågan är om det i fortsättningen till exempel alls finns plats för två medelstora mediehus i lilla Svenskfinland.

Själv tror Simon Staffans ändå på ett fortsatt stort behov av en gedigen och ambitiös yrkesjournalistik.

– Behovet av välskrivna och dramaturgiskt intressanta berättelser har inte minskat, tvärtom. Vårt behov att få hjälp med att sovra fakta från åsikter, lögnar och propaganda och att få läsa, se och höra på bra intervjuer och välgjord video är kanske just därför större än någonsin. Det finns också ett fortsatt behov av olika sorters nischat innehåll; smalare ämnen och specialområden som intresserar olika specifika publikgrupper både nationellt och internationellt.

Men även inom yrkesjournalistiken och hela mediebranschen pågår som bäst en sorts polarisering. De skickliga och kunniga får en allt större publik då deras artiklar och program delas av andra, medan de som inte skriver på ett tillräckligt proffsigt, personligt eller engagerande sätt om intressanta och viktiga saker får en allt mindre publik då deras alster inte delas eller tas upp, till exempel i olika nätforum. Men att idag säkert veta om dessa trender kommer att fortsätta, och kunna sia något om hur våra massmedier ser ut om 10–15 år är nästan omöjligt.

– Idag har vi svårt att ens föreställa oss hur masskommunikationen och massmedia ser ut och fungerar om bara, säg, 5–10 år. Vi kan inte idag med säkerhet säga att vi förstår hur snabbt och på vilket grundläggande sätt kommunikationen i samhället kommer att förändras. Se bara på företeelser och trender som *Internet of Things*, virtuell realitet och artificiell intelligens. Vi sitter ännu fast i gamla strukturer och synsätt och inte minst i gamla sätt att förtjäna pengar i mediebranschen. Men publiken, de som journalister och alla som vill synas på nätet idag måste samarbeta med, de går obekymrat vidare i takt med den tekniska och innehållsmässiga utvecklingen och väntar inte på vad någon annan gör.

Nya sätt att tjäna pengar

En del stora mediehus har redan insett det här och har till exempel hela avdelningar på sina redaktioner som enbart skriver så kallade notifikationer, det vill säga de mycket korta nyhetsmeddelanden som pinglar till i din smarttelefon och som sedan leder dig vidare till artikeln, appen eller själva sajten. Ett annat exempel är *Wall Street Journal* som har fem redaktörer vars enda uppdrag är att skapa åtta *snap*s varje dag. Dessa videon går alltså enbart ut via appen SnapChat, för att med *Wall Street Journals* högkvalitativa innehåll försöka kapa åt sig en del av appens över 100 miljoner användare. Samtidigt måste mediehusen ändå ta i bruk nya enkla sätt att få betalt för det innehåll de säljer.

– Nya betelsätt är bland annat enkla och snabba engångs-mikro-betalningar. Andra möjligheter kan vara att betala med sina egna mediekonsumtionsuppgifter, sociala media-uppgifter eller med låga månadsavgifter i stil med Netflix och Spotify. Ett annat exempel är den nya finlandssvenska tjänsten Skriflyt och andra sajter och appar som erbjuder flera olika dagstidningar och tidskrifter för någon euro i månaden.

Här påpekar Simon Staffans det tidstypiska i att världens största taxibolag Uber inte har några egna bilar, att den största ägaren av media, Facebook, inte har en egen innehållsproduktion överhuvudtaget, att världens största återförsäljaren av olika produkter, Alibaba, inte har ett enda eget lager och att den största tillhandahållaren av boendetjänster, Airbnb, inte har några egna fastigheter.

Frågan är hur medierna och deras inkomster från mediebranssen kan och borde anpassas till dessa skeenden? Hela reklam- och an-

nonsbusinessen är just nu stadd i snabb och genomgripande förändring. Nya digitala köpstigar ger konsumenterna helt nya individuella vägar och sätt att konsumera och spendera. Med en medryckande berättelse vi som konsument identifierar oss med, väcks vår köplust för en viss produkt eller tjänst och då just den produkten eller tjänsten är lätt att i samma veva klicka på och beställa, förenklas processen och köpbeslutet ytterligare, på gott och på ont.

Belöningar i berättelsevärlden

Men det hela går djupare än så. Berättelserna skapar samtidigt en helhetsbild, den berättelsevärld som produkterna och företagen befinner sig i. Om den här berättelsevärlden är i synk med mottagarens behov och önskemål och känns logisk, engagerande och tilldragande, kan mer långsiktiga berättelseupplevelser som förmedlar djupare värderingar och skapar ökad lojalitet, tas fram. Något de som kommunicerar via sociala medier redan har lärt sig och utnyttjar.

– Nu måste också de som arbetar inom de traditionella medierna tydligare än tidigare visa att de med uppskattar publiken. Att man erkänner och belönar publikens engagemang och interaktivitet, att man värderar det publiken gör som bidrar till produkten och försäljningen. För alla som vill nå och tala till en stor publik på nätet, gäller det att noga förvalta och uppskatta interaktiviteten, samarbetet med mottagarna. Att visa uppskattning, att tänka i längre bågar där publiken medverkar i att snappa upp och föra informationen och berättelsen vidare på olika sätt.

Producenterna kan därför inte heller längre räkna med att ha kontroll över sina egna alster. Därför behövs det nya informationsstrategier som pekar längre fram än hittills. En utmaning för vissa journalister verkar vara att ta sin publiks nya möjligheter och behov av att delta i masskommunikationen på allvar. Exempelvis är det inte så sällan redaktionerna direkt svarar på läsarnas kommentarer och inlägg i mediehusets egna kommentarsfält eller debattforum, men däremot är det ytterst sällan som redaktionerna skulle inleda en diskussion med människor som kommenterat eller visa sig intresserade av en fördjupad kunskap om dessas åsikter. Men oberoende av om man förstår denna utmaning eller inte, så måste alla som idag producerar något via nätet förhålla sig på helt nytt sätt till det de producerar.

– Det räcker inte längre med att bara producera en text, video eller bild. Efter det måste du sedan också aktivt skapa ett engagemang för det du producerat så att så många som möjligt engagerar sig, delar det vidare och gillar det via olika sociala medier. Att dela är idag att bygga upp sitt eget bränd, sin mediepersonlighet, det som gör dig och ditt budskap intressant.

Mediernas framtid?

Simon Staffans serverar två olika syner på massmediernas och hela masskommunikationens framtid. Först en riktigt pessimistisk syn: om 5–6 år har Facebook, Google, Microsoft och Apple köpt upp all små och medelstora medieföretag på nätet eller så har de flesta andra gått i konkurs.

– Då får vi en sorts frivillig, marknadsanpassad censur på nätet där endast de få storas röst hörs och syns, ackompanjerade av de som släpps fram av dessa jättar. Men det går också att se mer optimistiskt på medieframtiden: Vi får ett mångsidigt, levande och av olika åsikter och tankar myllrande nät där mogna, sansade budskap och olika sorters öppna sajter dominerar. Där hatretorik, trolling och hot automatiskt och valbart filtreras bort. En intelligent frihet under ansvar som vi då äntligen har lärt oss efter de första årtiondenas fumlande och famlande på nätet.

För enligt Staffans går det fortfarande att få människor att göra något bra tillsammans. Det handlar om att använda sig av engagemang, lust och iver på ett ansvarsfullt sätt för något gemensamt positivt.

– Här har just den traditionella journalistiken en ypperlig chans att hjälpa en sådan utveckling att komma igång. Men båda lägren, de som skeptiskt skakar och de som entusiastiskt nickar på huvudet åt de nya sätten att kommunicera, har delvis rätt. Mänskligheten är tyvärr eller till all lycka just mänsklig och det tar sin tid innan världen blir bättre. Utvecklingen åker ofta berg och dalbana, men ökad tillgång till snabb och bättre kunskap i kombination med ökad käll- och självkritik bland användarna gör kanske till och med att makten granskas och ställs till svars mycket snabbare och bättre än tidigare. Att vi faktiskt ändå till sist hittar en ny demokratiskt gemenskap på nätet. ♦

Enorm inneboende kraft i sociala medier

En demokratisk revolution. Det bästa som hänt sedan kvinnlig rösträtt. Experten på sociala medier och Bonniers digitala chef i Sverige Frida Boisen lever som hon lär och skrader inte på orden. Att dela allt, ja hela ditt hjärta och alla omkring dig med din publik är idag en självklar utgångspunkt i masskommunikationen.

TEXT: & FOTO: ARI NYKVIST

Att vara med på en föreläsning med den prisbelönade mediechefen, experten och erfarna journalisten **Frida Boisen** går som en dans under hennes medryckande ledning uppe på scenen. Boisen kan och känner för sociala medier så det smittar av sig på vem som helst.

– Det finns en enorm kraft i sociala medier och i hela den digitala transformationen. Det är en demokratisk revolution på gång där ute och det bästa som hänt i den vägen sedan kvinnlig rösträtt infördes, inledde Boisen sin föreläsning med på medieseminariumet Mediespråk vid Åbo Akademi i Vasa i mitten av januari.

I Boisens bok *Digital succé – Så lyckas du i sociala medier* ger hon 217 konkreta tips kring fyra gemensamma nycklar för hitta fram till hundratusentals läsare. Det vill säga nycklar till viral framgång på sociala medier: ilska, glädje, värme och rädsla. När till exempel hennes 8-åriga dotter ville ha BH eftersom alla hennes tjejkompisar hade det, skrev hon en smålsken blogg och krönika om det. Responsen blev både snabb, enorm och kraftig med 400 000 unika läsare. På samma sätt gick det då hon skrev om en 9-åring i rullstol som inte fick komma in i en modebutik i Göteborg.

– Det finns lika många olika sätt att berätta om och illustrera ett samhällsproblem som att som läsare ta till sig en journalistisk berättelse. Och idag kan och gör alla det på sitt eget personliga sätt. Därför måste vi söka och hitta hjältarna av idag, de som vågar och utmanar. Såsom busschauffören som stannade en full buss med stressade passagerare på väg till jobbet för att trösta ett gråtande barn vid väggkanten.

Ingen dröm för stor

Sist och slutligen handlar det idag enligt Boisen allt mer om vilka värderingar och

Frida Boisen under seminariet Mediespråk i Vasa.

tankar vi som bloggare, "twittrare, instagrammare och facebookare" vill dela med vår publik. Att hitta och öppna sin själ, sin egen unika story och sitt eget hjärta.

– Ingen dröm är för stor. Vi måste bli bättre på att prata i stora ord. Men samtidigt komma ihåg att säkra och tydligt redovisa vår värdegrund etiskt och moraliskt. Såsom det multinationella företaget Always gjorde i sin reklam om att vara flickig som nu har mer än 60 miljoner visningar på Youtube.

Till alla oss vanliga dödliga som ibland kör fast och inte kommer på något bra att skriva om, ger hon rådet att invertera det hela. Det vill säga börja med att fundera på vad som gör dig arg, glad, rädd eller varm om hjärtat?

– Svaret på den enkla men viktiga frågan både ska och kan du sedan engagerat och läsvärt skriva om. Alltså göra till en bra och viktig journalistisk berättelse, till ett proffsigt producerat transmedialt narrativ.

Frida Boisen talar också i det här sammanhanget om så kallad *microtargeting*. Att mer smalt och fokuserat rikta sig till och bygga upp flera små intressegrupper med starkt engagerade följare. Där hittar man idag de mest värdefulla användarna som alltså borde identifieras och belönas.

– Idag är alla journalister också som privata individer publicister. Så bygg ditt anseende och vårda ditt varumärke på Facebook, Insta, LinkedIn, Twitter, Youtube, Snapchat med flera. Var först, säg det bäst, älska innovationer, gilla och dela, var generös och gratta då andra lyckas. Våga följa strömmen, delta och dela, var inte blyg.

Näthat och hot myntets andra sida

Men ser Frida Boisen då inga risker med sociala medier? I synnerhet med tanke på att hon själv fått stå ut med både det ena och andra på dem och själv blivit anklagad för att vara för nöjesinriktad i sin journalistik på nätet.

– Visst ser jag risker såsom näthat och näthot förstås. Folk delar ofta saker och information som de inte vet varifrån de ursprungligen kommer. Sociala medier kan förstås utnyttjas både för goda ändamål och för onda ändamål. Men det är vi själva, inte mediet i sig som avgör vad vi fyller det med. Jag anser att fördelarna med sociala medier överväger nackdelarna. Till exempel det att antalet röster blir fler och att också personer som inte har en stor medieaktör i ryggen numera kan säga sitt. Jag brinner för yttrandefrihet och demokrati och ur det perspektivet är sociala medier-revolutionen fantastisk. Nu har alla; unga, barn, gamla, de som bor på landsbygden och alla som vill en egen och enkel möjlighet att nå ut med sina egna berättelser.

Frida Boisen ser därför också positivt på hela journalistikens möjligheter i Sverige och på de nya massmediernas utveckling.

– Just nu händer det en hel massa intressant och spännande i mediebranschen. Inte minst alla nya och kommande tekniska innovationer som vi har att se fram emot. Nu gäller det att modigt hänga med. *Done is better than perfect, so just do it.* Mod och passion, vidare och framåt. Din tur! ♦

Medierna köper de högerextremas stora berättelse

En övergripande berättelse, enligt vilken folket sitter i kläm mellan ett illvilligt etablissemang och en bortskämd minoritet. Journalisterna ifrågasätter inte längre denna konspirationsteori. Det spelar de högerextrema i händerna.

TEXT & FOTO: ARI NYKVIST

Daniel Poohl har varit en engagerad antirasist så länge han minns. År 2001 wallraffade han som medlem i det högerextremistiska utbrytarpartiet Nationaldemokraterna i Sverige. Idag är han chefredaktör på den välrenommerade svenska tidskriften *Expo*.

På *Expo* arbetade han i början nära journalisten och år 2004 avlidna kända författaren **Stieg Larsson**. Med honom diskuterade Poohl ofta vad som kan vara en grogrund för rasism och nationalism och kom fram till att det måste finnas ett ansvar hos alla som vill ha ett annat samhälle att se till att de här ideologierna inte sprider sig.

Tidskriften *Expo* ägs av en ideell stiftelse och har bland annat som uppgift att utmana intolerans genom förebyggande kunskap och upplysa allmänheten om rasism och främlingsfientlighet. Uppgifter som idag till och med är viktigare än på Stieg Larssons tid för snart 12 år sedan.

– Journalisterna förhåller sig ofta till högerextrema eller populistiska politiker som om det skulle handla om politik på skoj och inte på riktigt. Statsminister **Stefan Löfvens** uttalande om att "vi i Sverige har varit naiva" är en eftergift åt populistiska politikernas förenklade syn att se på svårlösta samhällsfrågor.

Hur paketerar då politiker idag sina berättelser? Vilka konnotationer och andra starka ord och begrepp använder de för att förgifta språket med en ny politisk betydelse, frågar sig Poohl därför. Till exempel för att avhumanisera människor såsom asylflyktingar.

– Journalisterna köper rakt av och för enkelt de högerextremas stora övergripande berättelse: att det finns en liten elit, ett egoistiskt etablissemang i toppen som vill förgöra nationen och folket. Att minoriteter och invandrare får allt de ber om och lite till och att sanningen mörkas av både politiker, tjänstemän och media. Bakom de här potemkinkulisserna såsom uttrycket "den stora flyktingströmmen" hamnar sedan enligt den här berättelsen det vanliga folket i kläm.

Den stora berättelsen

Men det en del politiker idag ständigt upprepar såsom den här vinklade och värdeladdade berättelsen, betraktas enligt Poohl inte längre av journalisterna just som en politisk vinklad, konspirativ och propagandistisk berättelse. Utan som ett gångbart perspektiv och okritisk utgångspunkt för hur journalisterna i sin tur bygger upp sina berättelser. Och just konspirationsteorin bygger på en enkel global alternativ politisk berättelse. En svartvit och medryckande berättelse som mobiliserar anhängare inom en rad olika ideologier. Och som till och med kan leda till terrordåd. Den här formen av opinionsbildning kombinerat med att allt fler människor allt mer lever och umgås i egna slutna filterbubblor och ekokammare på nätet, ger både främlingsfientlighet och tolerans nya svarta hål att fylla.

– Det syns bland annat i det att ord och uttryck såsom "de anständiga", "kulturberikarna", "den stora massinvandringen" och "politisk korrekthet", har blivit fula skällsord som i lönnedom bär med sig tydliga politiska ställningstaganden. EU har ju aldrig ens haft öppna gränser. En stor del av de som har kommit till Finland och Sverige de senaste åren har inte fått uppehållstillstånd. Alla var tidigare överens om att vi måste ha en reglerad invandring. Men nu har vi en situation där de rådande kriterierna för invandring är att ingen ska få komma in överhuvudtaget. Därför att alltför få vågar ifrågasätta den stora berättelsen om vi mot dom.

Den traditionella journalistiken försöker ändå fortfarande enligt Poohl att skildra samhället ur olika perspektiv. Men de nationalistiska medierna och en del av de som kallar sig journalister i sociala medier, har klart och tydligt en agendadriven journalistik. Nationalistiska medier såsom *MV-Lehti* och *Hommaforum* i Finland och *Fria Tider* och *Avpixlat* i Sverige, gillar inte den fria pressen eftersom de tycker att den ljuger och att den riskerar sammanhållningen i samhället.

Daniel Poohl.

Enligt Daniel Poohl sätts idag det som populistpolitiker kallar nödvändig realism mot vad de samma kallar naiv idealism och då etableras genast nya konfliktlinjer i debatten. Till och med ordet ”verklighet” blir ett problem för journalisterna som inte orkar eller vågar ifrågasätta den verklighet högerextrema eller populistiska politiker serverar dem. Men ord och berättelser är aldrig neutrala och aldrig färdiga att användas utan källkritik och reflexion.

– Men idag accepterar journalisterna allt oftare ett snävt politiskt sätt att se på världen och samhället. Allt färre vill, hinner och kan ifrågasätta den synen ens genom en enkel faktakoll. Det finns idag en högljudd politisk rörelse som säger nej nej nej och åter nej, vi kan inte ta emot alla de här människorna. Men finns det idag en politisk rörelse som klarar av att argumentera för att det ändå kanske går? Som har en bra underbyggd och faktakollad motberättelse att komma med?

Att se igenom politisk retorik

Som exempel på sådana nödvändiga motberättelser ger Poohl de upprepade attackerna mot flyktingförläggningarna. Under hösten 2015 ökade attackerna mot asylboenden. *Expo* kartlade därför i december fem år av mordbränder, skadegörelse, misshandel, grova hot och sprängdåd. Men ska journalisterna då alls skriva om känsliga saker som attacker mot flyktingförläggningar och liknande och hur i så fall? Hans enkla svar är: gör som vanligt. Kolla vem som är offret, vem som är maktlös och utsatt och skriv om det.

– Jag önskar att dagens journalister kunde vara mer öppna med hur de har fått ihop sina berättelser och att de bättre än nu kan guida mediekonsumenterna rätt i ett allt mer slutet och till synes alternativlöst samhälle. Journalisternas ansvar är idag mer än någonsin att ta ett steg till, gräva och erbjuda en alternativ syn till exempel då myndigheter mörklägger sitt agerande och beslut. Då kan journalistiken också i fortsättningen spela en stor roll i samhällsutvecklingen. Men om inte ens journalisterna längre förstår samhället de verkar i och inte kan se igenom politisk retorik är vi illa ute.

Åsiktskorridorer i Finland?

I Sverige har under det senaste året begreppet ”åsiktskorridor” debatterats livligt. Enligt den svenska statsvetaren **Henrik Oscarsson** finns det relativt starka opinioner bland befolkningen som inte syns eller hörs i det offentliga samtalet. Och om de åsikterna någon gång kommer fram, så möts de genast av kraftiga protester. Åsiktskorridoren är enligt Oscarssons ironiska definition ”den buffertzonen där du fortfarande har visst svängrum att yttra en åsikt utan behöva ta emot en dagsfärsch diagnos av ditt mentala tillstånd”. Men enligt Daniel Poohl vägrar de som pratar om åsiktskorridoren att gå med på att de egentligen talar extremhögerens språk. Varje gång någon påtalar den retoriska förskjutningen så ropar de om åsiktsförbud. Poohl ser det som en märklig logik när de som sitter på makten att formulera idéer och politik låtsas som att de inte får det.

”*Precis så låter även extremhögerens berättelse om Sverige. Vårt land som en åsiktsdiktatur. Sverigedemokraterna – partiet som säger vad du tänker. Media som mörkar. Som att det fanns ett slags objektiv sanning. En verklighet, mer verklig än andra, som dolts bakom pk-medias kulisser.*” Så skriver Poohl den 7 februari i en krönika i *Expo* om åsiktskorridorer. Byt ut Sverigedemokraterna mot *Hommajforum*, *MV-Lehti* eller kanske mot Sannfinländarnas ”invandrarkritiska” (det vill säga främlingsfientliga) falang så kunde citatet nästan lika bra gälla också i Finland.

Alla som skriver i massmedierna vare sig det är till pappers eller på nätet, i bloggar, kolumner eller ledare, borde enligt Poohl idag fråga sig vad det offentliga samtalet på riktigt borde handla om. Har till exem-

Tidskriften Expo

Tidskriften *Expo* grundades 1995 för att motverka extremhögerens och vit makt-kulturens framväxt i skolor och bland ungdomar. Initiativet togs av lärare, journalister och ungdomar. *Expo* antog en plattform som var strikt partipolitiskt obunden med syftet att värna om demokrati och yttrandefrihet mot rasistiska, antisemitiska och totalitära tendenser i samhället.

Daniel Poohl har varit chefredaktör för tidskriften sedan 2006. År 2009 belönades den med Publicistklubbens Dawit Isaak-pris och 2010 valdes den till årets tidskrift av branschorganisationen Sveriges tidskrifter.

Journalisternas ansvar är idag mer än någonsin att ta ett steg till, gräva och erbjuda en alternativ syn till exempel då myndigheter mörklägger sitt agerande och beslut. Då kan journalistiken också i fortsättningen spela en stor roll i samhällsutvecklingen. Men om inte ens journalisterna längre förstår samhället de verkar i och inte kan se igenom politisk retorik är vi illa ute.

pel välfärden hårt skurits ner eller inte? På vilket sätt i så fall, för vem, hur räknas välfärd, vem ska få ta del av den och vem ska bli utan? Det är exempel på mycket aktuella frågor som varken politiker eller massmedia just alls orkar söka svar på idag. Men journalisternas roll som samhällsförändrare finns fortfarande kvar trots alla nya sätt för alla medborgare och sanningssägare att själva kommunicera sitt budskap via till exempel sociala medier. Ifrågasättande och faktasökande journalister behövs och folk vill fortfarande ha trovärdiga, obundna nyheter om och aspekter på världen.

– Idag, mer än någonsin, behöver vi gemensamma referensramar, en större gemensam offentlighet där makten hela tiden noga granskas på ett klassiskt journalistiskt sätt. Men på ett mer transparent, öppet och tydligt sätt än hittills. På ett sätt där journalisten hela tiden frågar sig vad är makten ute efter, kan jag lita och tro på mina källor och i vems ärenden springer och skriver jag egentligen? För idag är misstron mot den parlamentariska demokratin större än på länge samtidigt som olika enkla konspirationsteorier får fotfäste. Den misstron måste mötas med källkritik och förebyggande insatser. Annars riskerar den unga generationen att fostras in i ett konspirationistiskt tänkande, ofta med inslag av rasism. ♦

Jeanette Björkqvist.

Politiska stämningar och kommersiella intressen signalerar en vilja att reducera Yles roll. Samtidigt har mediekrisen gjort att knappt någon annan än Yle har råd och intresse att göra seriös grävande journalistik. Jeanette Björkqvist säger att de kommersiella aktörerna borde se över sitt eget agerande istället för att ge sig på Yle.

TEXT OCH FOTO: MARCUS PREST

Hetsen mot Yle är oroande

Jeanette Björkqvist har jobbat som journalist i 20 år. Hon ville bli det sedan hon var fem år gammal. Hon beskriver sig själv som primärt mycket nyfiken och yrket ger henne en möjlighet att, som hon uttrycker det, botanisera i verkligheten, och återge det hon ser. Hon vill se till att berättelser som annars inte skulle komma fram får offentlighet, och hon vill nansera den verklighet som annars tenderar att dominera nyhetsproduktionen.

– Jag är nyhetsjournalist i grunden. Men nyhetsproduktionen, som är sin egen nisch, åstadkommer snabba referat som ofta har en abstrakt prägel. Säg till exempel beslut i kommunfullmäktige. Om man bara refererar beslutet som sådant får man inte tag på vad det betyder för de människor som rörs av beslutet. Man kan till exempel som Helsingfors stad älta hur man ska bli av med östeuropeiska romer, eller man gör beslut om äldreboenden, strategier, och så vidare – allt det här påverkar människor. Och då finns det en uppgift för journalisten att gå på djupet med vad effekterna av sådana beslut blir.

– Om man till exempel tar tiggarna som man vill bli av med: de här tiggarna är inte människor som skriver insändare, de demonstrerar inte för sina rättigheter. Ett av journalistikens grundupdrag är att lyfta fram de här människorna som inte annars hörs.

– Här får jag ibland höra invändningar mot en del av de reportage jag själv gör, att de är för tunga och så vidare. Men det är nu bara så att vi måste orka se det här också.

Du har jobbat tidigare på Hufvudstadsbladet som är en kommersiell aktör – fick du där ta konflikter med din arbetsgivare för att du ville göra reportage som kanske inte alla läsare vill läsa?

– Jag vet inte om det fanns någon direkt konflikt, men en tidning söker naturligtvis en bred publik, och mediebranschen är i kris – det finns inte pengar. Samhällsreportage där man försöker få tag på något som är mer än att man intervjuar någon i två timmar kräver enormt mycket tid och förtroende av arbetsgivaren. Och där ser jag att det finns ett gryende problem överlag i mediebranschen.

– Om man frågar Hufvudstadsbladets läsare så finns där nog en publik för samhällsreportage som kanske inte får en att må väldigt bra men som ändå upplevs som nödvändiga. Men om den publiken inte är dominerande finns det en risk för att sådana reportage inte får plats hur mycket man än pratar om ”kvalitetsjournalistik”.

– Frågan överlag är: hur mycket eller exakt vad betyder det när ledningen för ett kommersiellt bolag säger att man är intresserad av kvalitetsjournalistik?

Björkqvist jobbar för tillfället frilans vid Yle, inplockad för att göra djupare reportage. Yle är ett hus där det finns granskande program som *Spotlight* och *MOT* som Björkqvist säger att har tillräckligt stora resurser för att verkligen göra undersökande insatser. Hon kan inte komma på vilket seriöst mediehus i Finland som skulle ha kvar någon seriöst grävande redaktion med resurser.

– Det skulle kanske vara *Helsingin Sanomat* som eventuellt har spillror kvar efter alla nedskärningar.

Så ur det du säger kan man läsa att Yles roll i och med mediekrisen och alla sparåtgärder som gjorts på redaktioner över hela landet blir desto viktigare?

– Jag tycker verkligen att det är just precis så. Det tyckte jag redan då jag jobbade på den kommersiella sidan.

– Jag har heller inte riktigt förstått den kommersiella sidans ilska mot Yle. Att Yle skulle ta någon annans publik. Och om man nu tog bort hela svenska Yle – vad tror man att skulle hända då? Det finns vissa produktioner och vissa uppgifter som Yle sköter som den kommersiella sidan aldrig skulle ta sig an, säg nu till exempel nyheter för hörselskadade. Då kommer förstås något att säga att, nå men just den biten

”Överlag kanske den kommersiella sidan borde tänka över sin egen verksamhet. Jag har själv svårt att tro att man får folk att betala för löpande band-journalistik, vilket är det enda man har kvar när man gör sig av med journalister. Det hjälper inte att slippa Yle. Istället borde man satsa på kvalitetsjournalistik och inte bara prata om det.

kan Yle ha kvar. Och man säger också att Yle inte ska ha något på nätet eftersom det konkurrerar med andra medier.

– I den värld jag lever i stöder all god journalistik varandra.

– Men allt det här betyder förstås inte att man inte ska diskutera Yles roll, det finns säkert anledning att diskutera hur Yle gör vissa saker. Men den otroliga hets mot Yle som pågår just nu är oroande. Den arbetsgrupp som jobbar med att se över Yles roll just nu kanske har en funktion. Men om deras slutsatser leder till att man demonterar Yle som Yle fungerar idag är det verkligen ingen bra utveckling, varken för medierna eller för landet.

Björkqvist ställer sig också frågande till de kommersiella aktörernas klagande på att ingen vill betala för något som de lägger ut på nätet – och att det därför är ett problem att Yle lägger ut gratismaterial på nätet. Hon påpekar att det var *Ilta-Sanomat* och *Ilta-lehti* som lärde publiken att allt är gratis på nätet: de var de som började med att sätta ut allt eget material gratis.

– Nu när de har problem ger de sig på Yle.

– Överlag kanske den kommersiella sidan borde tänka över sin egen verksamhet. Jag har själv svårt att tro att man får folk att betala för löpande band-journalistik, vilket är det enda man har kvar när man gör sig av med journalister. Det hjälper inte att slippa Yle. Istället borde man satsa på kvalitetsjournalistik och inte bara prata om det.

De politiska stämningarna i landet verkar också sammanfalla med viljan att gå åt Yle – hur ser du på det?

– Jag är allvarligt talat mycket rädd för vad det är som håller på att ske just nu. Det är bara att titta på retoriken. Till exempel att man går åt människorätten. För inte så länge sedan sågs alla människors lika värde och rättigheter som en självklar och bra sak över hela politiska skalan, bara extremister borträknade. Idag är det inte alls någon självklarhet och tolerans är ett skällsord.

– Framtidens historieskrivning om den tid vi nu lever i kommer inte att vara nådig med oss, särskilt inte vad det gäller vår inställning till flyktingar och människovärdet.

– Och i just den här tiden vi nu lever i är det otroligt viktigt att det finns starka medier som har tid och möjlighet att granska vad som pågår, medier med redaktioner som inte är beroende av kommersiella hänsyn.

Arbetsgruppen som granskar Yle, i gruppen ingår bland annat sannfinländaren **Teuvo Hakkarainen**, kommer att presentera något inkommande höst. Björkqvist spekulerar inte i vad arbetsgruppen kommer att komma fram med.

– Men det ska sägas att den här regeringen inte haft någon lysande konsekvensbedömning av allt man hittat på och försökt driva igenom. ♦

Uppdraget är att hämta hem sanna berättelser

Tom Kankkonen, mottagaren av årets journalistpris 2015, säger att det journalistiska uppdraget är detsamma trots en förändrad värld och ny teknologi. Populistiska och lögnaktiga nyhetssajter får inte påverka journalistiska bedömningar.

Tom Kankkonen jobbade redan 1981 för *Västra Nyland* som sommarvikarie men den egentliga journalistkarriären började 1988, efter armén och studier vid bland annat Åbo Akademi – varifrån han utexaminerades som politics magister 1987. Mellan 1994 och år 2000 jobbade Kankkonen som frilansare i Turkiet. Där gjorde han bland annat material för både svenska och finska Yle, han var inhoppare som BBC:s korrespondent då den ordinarie korrespondenten inte var på plats, och han gjorde också en hel del jobb för olika regionala finländska tidningar som på den tiden hade egna utrikesredaktioner. För dem gjorde Kankkonen främst featureinslag, det vill säga berättelser snarare än direkt nyhetsrapportering eftersom redaktionerna fick sina nyheter via FNB, Reuters och AP. Sedan 2001 har han jobbat för Yle, för *Aktuellit*, finska morgon-TV, och som utrikeskorrespondent.

– Jobbet har ändrat på det sättet att man nu måste behärska två eller tre olika publikationsplattformar. Man måste kunna göra samma material för radio, TV och webb. Det har både bra och dåliga sidor. Till de goda sidorna är att olika plattformar har olika styrkor, och att man får synlighet för materialet på flera olika platser. Till den dåliga sidan hör ökad stress, speciellt om man är på resa kan det bli jobbigt. Å andra sidan hör stress till utrikesrapportering och det är inget att klaga över.

Kankkonen anser att grunden i journalistjobbet inte ändrats särskilt mycket.

– Jag har under senare tid vistats ganska mycket i Syrien och där är uppdraget att hämta hem berättelser från människor. Jag har inte utsatts för att behöva jobba med klickjournalistik, i och för sig inget att förakta med det jobbet heller, om man måste så måste man. Det som ändrats är att vi måste producera betydligt mer än förut, alltså vara mycket effektivare, och det utan att tumma på kvaliteten. Det finns en rimlighet i kravet eftersom vi arbetar med skattebetalarnas pengar. Så som månadsavlönad journalist har jobbet inte nödvändigtvis blivit sämre.

Däremot tror Kankkonen att villkoren för frilansare blivit betydligt svårare. Det råder brist på pengar överallt och det jobb han själv gjorde från Turkiet då han kunde sälja material till olika finländska tidningar skulle idag vara svårt då tidningshusen slagit samman sina utrikesredaktioner och samma material används av ett antal tidningar, vilket gör marknaden liten.

– Yle kan än idag använda *stringers* men överlag tror jag att det är svårt att klara sig som frilans som till exempel utrikeskorrespondent.

Har attityden i samhället, med så kallade ”mainstreamkritiska medier”, med *MV-lehti* som extremexempel förändrat jobbet?

– Det har skett en allmän förändring i samhället men vad *MV-lehti* gör ska inte påverka våra journalistiska bedömningar. Vad gäller diskussionen om Yle och misstroendet kan man diskutera om vi gjort något fel. *MV-lehti* har en hel del klick och läsare, det har också en del forum som jag följt med för att kolla vad som skrivs där. De kan till exempel ha 9 000–10 000 följare, men bara cirka 100 är aktiva skribenter. Det är svårt att veta hur utbrett det här fenomenet är.

Tom Kankkonen tilldelades Stora journalistpriset 2015 kategorin årets journalist. Motiveringen var kvaliteten på Kankkonens granskande och kontextualiserande rapporter från Irak, Turkiet och Syrien. ”Kankkonen söker sig envist till svåra platser (...) Han behåller sin lugna, sansade och förtroendeingivande stil också i tuffa lägen”, löd en del av motiveringen. Foto: Kari Johansson.

Jag registreras ju också som läsare på en sådan sajt även om jag inte håller med om vad som skrivs där.

– Överlag tror jag att det är svårt att göra något åt dem som bestämt sig för att tro vissa saker om flyktingar och invandrare. *MV-lehti* domineras till exempel av så kallad invandringskritik där de stjälar någon enskild aspekt av vår eller någon annans rapportering och förvränger den. Där finns också tecken på prorysk trolldom. Anhängarna av en sådan världssyn är nog inte speciellt mottagliga för en verklighet som utmanar deras fördomar. Det påminner lite om folk som tidigare bara läste partitidningen för att få partiets syn på världen, fast i en mer extrem tappning.

– Vad gäller journalistkåren måste vi vara sanningsenliga i vår rapportering, inte försköna något men akta oss för att prata om människor genom gruppidentitet. Det som utmärker dessa ”invandringskritiska sajter” är att man pratar om flyktingar, invandrare och människor av annan etnicitet och nationalitet som om de vore hjorder av djur.

Om arbetsgruppen som ska se över en reform av Yle säger Kankkonen att han inte kan påverka vad den beslutar sig för. Han säger att hans uppgift är att jobba som journalist och göra sitt jobb så bra han kan.

– Vad den gruppen beslutar beror antagligen på vilka politiska vindar som råkar blåsa just nu. Men det jag kan säga är att jag anser att det är ett allvarligt misstag att börja skära i Yles resurser om man tänker att det på något sätt skulle hjälpa de kommersiella aktörerna. Just nu är det till exempel nästan bara Yle och *Helsingin Sanomat* som sysslar med systematisk utrikesrapportering på plats och ställe.

Har du haft nytta av studierna i statskunskap i ditt yrke?

– Tja. Det är ett sätt att lära sig tänka systematiskt på saker. Jag hade också nytta av att läsa politisk historia vid Helsingfors universitet – där lärde jag mig källkritik. Överlag tror jag att det är bra att som journalist att ha studerat annat än de journalistiska verktygen – verktygen byts i alla fall ut med tiden.

MARCUS PREST

Mediernas smoothiefiering

En ökad ström röster konkurrerar om hur verkligheten ska beskrivas, vilket påverkar mediernas innehåll. Alla har hört om snuttifiering, men det har också skett en annan förändring. Vi lyfter abstraktionsnivån ett snäpp och försöker se vilka kulturella strömningar som lägger press på dagens journalister.

TEXT & FOTO: NICKLAS HÄGEN

Massmediernas arbetsvillkor, synen på dem och deras roll har under många år genomgått en långsam förändring. Dagstidningarna för en ständig kamp mot minskande prenumerantskaror och krympande budgeter. Samtidigt går sensationsmedierna framåt på nätet och public service-bolaget Yle har på ett helt nytt sätt tvingats börja motivera sitt existensberättigande.

Det finns ett par uppenbara förklaringar till förändringen. Dels är några få mediehus efter internets och de sociala mediernas genomslag inte längre ensamma om att ha råd med eller tillgång till produktionsmedlen. Dels har en marknadsekonomisk logik anammats i allt större omfattning, något som kanske främst syns i hur man debatterar Yles position.

I viss mån går dessa tendenser att se som en del av en större kulturell och samhällelig förändring som pågått flera decennier, en förändring av vilka vi är och ska vara som människor.

– Idag förväntas alla ha en åsikt. Vi förväntas ha en röst och förväntas uttrycka den. Det är nån form av demokratisering av röst, som inte nödvändigtvis behöver vara en bra sak, säger Sofie Strandén-Backa, folkloristikforskare som doktorerat vid Åbo Akademi.

Ett yrke med anspråk

Man kan börja med att ta avstamp i hur journalistiken professionaliseras. Med varje yrkesgrupps professionalitet följer nämligen ett anspråk på att vara bättre än andra grupper inom olika områden där man vill befästa sin auktoritet. Auktoriteten kan bestå i att yrket ger vissa personers yttranden en större tyngd eller legitimitet inom det område yrket rör.

– Vi har en ganska stor övertro på utbildningsväsendet. Har man en examen från rätt ställe tillskrivs man också auktoriteten eller makten att göra det ena eller andra, säger Strandén-Backa.

– Man gör olika inmutningar på professionsfältet av områden man är bra på och det är förstås alltid den gren man själv företräder som är mest lämpad för det som görs. Inom professionalitetsforskningen talar man om stängningsmekanismer i förhållande till andra inom samma professionsfält, genom vilka man markerar att det här är det område vi är proffs på – ni andra är det inte.

Mest konkret blir det i fall där man har en juridisk rätt att göra saker som andra inte får göra, till exempel skriva ut läkemedel eller utföra operationer. Just läkaryrket är ett bra exempel eftersom här finns tydligt och starkt hierarkiskt fastslagna gränser mellan till exempel vem som gör och får göra vad: vem som gör ”läkarsaker” och vem som gör ”sjuksköterskesaker”. Dessutom är det starka gränser mellan läkarkåren och konkurrerande yrken, till exempel läkare och kiropraktiker, kinesologer eller homeopater – men också mellan dessa övriga grupper som bygger sina behandlingar på ett annat sätt att tänka än den vanliga västerländska skolmedicinen.

Journalistkårens gränser är inte lika tydliga. Man kan inte dömas i domstol om man ertappas för att utan journalistexamen ha skrivit en artikel i en tidning. Visserligen finns det en pressetisk nämnd som granskar massmediernas innehåll och en för innehållet ansvarig chefredaktör men journalist är ändå inte en profession med tydliga gränser, det är öppet för alla att söka arbete på en redaktion.

Samtidigt gör journalister anspråk på att beskriva världen bättre, intressantare och rättvisare än andra berättare och skribenter. Man gör det dessutom snabbt och begripligt. Journalister gör på det här sättet en inmutning av ett område som tillhör deras profession och varpå den kommersiella verksamheten bygger.

– Inom medicinen ska en legitimation se till att ge människor tillit till det en utövande läkare gör. Som journalist har man vissa fördelar som hör ihop med skyldigheter, men det finns ingen legitimation som ger en journalist rätt att utöva sitt yrke, säger Strandén-Backa.

– Trots det har journalistiken absolut en specialstatus, för en journalist ska ju ge röst åt ett fenomen, personer och händelser på ett sätt som beskrivs som samt antas och förväntas vara objektivt eller neutralt, ibland i motsats till andra typer av beskrivningar. Det gäller kanske framför allt journalister med utbildning i branschen. De har lärt sig sina etiska regler och framhåller ofta att de är opartiska. Genom sin utbildning införlivas de i en föreställning om att de producerar objektiv och neutral rapportering av världen där de inte tar ställning. Jag är övertygad om att de själva är övertygade om att det är det de gör.

Av bra vetenskap och journalistik ska man helst känna ett visst obehag, det ska skaka om mig i det jag tidigare trott på. Men det vill vi inte betala för.

Hur ska verkligheten beskrivas?

Det verkar idag finnas en ökad skara människor som inte skriver under den bild av världen som medierna representerar. Verkligheten i sensationsmedier och debatterande bloggar ser ofta annorlunda ut än den gör i de etablerade medierna. Dessa svarar mot en beställning på en annan "berättelse" än den de etablerade medierna ger.

– Det finns många personer som upplever att det som rapporteras i massmedierna inte ger rätt bild av världen. Upplevelsen av att man blir missförstådd eller av att man inte känner igen sig i eller omfattar beskrivningen, leder kanske till att man försöker göra sin egen stämma hörd. Man vill ta saken i egna händer och visa hur det egentligen är, säger Strandén-Backa.

– Det som yrkesgruppen gör sägs inte vara tillräckligt, det är fel, styrs av politiska intressen, man glömmer människan, ser inte helheten och så vidare.

Enligt Strandén-Backa är "postmodernitet" ett slitet men fungerande begrepp för att förstå utvecklingen. Till det postmoderna, det som kännetecknar vår tid, hör nämligen ett uppluckrande av gamla institutioner – till exempel massmedier, ordningsmakt och utbildningsväsende – med en minskad tilltro till dem och ett ifrågasättande av deras tidigare rätt självklara auktoritet. Individen upplever sig själv och sina upplevelser som allt viktigare.

– Det är inte alltför länge sedan man steg av cykeln och neg eller bugade åt läraren när man mötte honom på vägen. Samma sak med prästen eller läkaren, säger Strandén-Backa.

– De självklara auktoriteterna finns inte längre, de ska på ett paradoxalt sätt förtjäna sin auktoritet.

När de befästa institutionerna eller en etablerad expertis ifrågasätts sker samtidigt en "avprofessionalisering" av de yrken som är förknippade med dem. Denna tendens syns inom många områden. Gatupatrullerna utmanar ordningsmaktens yrkesområde, modebloggare blir kläddesigners och många som skriver ut sig ur kyrkan tror på något privat, för att ta några exempel.

Mediernas verklighetsbeskrivning har kanske alltid ifrågasatts och kritiserats, men aldrig som på webben. För att starta en blogg eller en nättidning krävs nämligen varken utbildning, anställning eller några verktyg som de flesta inte redan har. Man kan med andra ord strunta i den gamla institutionen och ändå nå mängder med läsare, lyssnare eller tittare, som inte heller verkar tycka att det spelar någon större kvalitativ roll om personen är utbildad och erfaren journalist eller inte, så länge innehållet motsvarar en efterfrågan och dessutom är gratis.

Mängden röster har ökat explosionsartat och beskrivningen av verkligheten har på så sätt demokratiserats. Det här hotar det område journalisterna inmutat som sin expertis och yrkeskårens givna auktoritet.

I viss mån använder journalister ännu den gamla auktoriteten att redaktionellt bestämma innehåll och vinkling utifrån yrkeskunskap

Sofie Strandén.

och professionell bakgrund – men man börjar i högre grad bygga sitt innehåll utifrån sin tänkta läsare, inte sällan efter att man genom marknadsundersökningar rakt ut frågat. Strandén-Backa håller med om att dagstidningarnas situation varit svår att lösa på ett annat sätt när läsarna söker sig till ett annat innehåll, men konsekvensen är att läsaren, och varför inte också tittaren och lyssnaren, har övertagit en del av auktoriteten och börjat behandlas som en kund vars intressen måste beaktas.

Inte heller Yle, som i egenskap av public service-bolag inte borde styras på kommersiella premisser, kommer undan. Missnöjda mediekonsumenter anklagar bolaget för att vara politiskt styrt, konkurrensförvrängande eller bara ett slöseri på skattepengar. Bolagets ställning har knappast någonsin varit så ifrågasatt som nu.

Det är ängsligt på mediemarknaden.

– Det här syns i innehållet som något jag skulle vilja kalla för en ”smoothiefiering” av medierna. En dagstidning kan använda ett helt uppslag till recept på smoothies som illustreras med trendiga glas dekorerade med citronmeliss och liknade, säger Strandén-Backa.

– Dagstidningar, och kanske andra medier, har problem med att folk inte vill betala för det som produceras. Man vädjar ”Välj mig!” till sina kunder och försöker göra sig så tilltalande som möjligt för den breda allmänheten. Och låter man allmänheten välja, vill den oftast invaggas i en falsk säkerhet om att allt är bra.

Visserligen, säger hon, påminner oss tidningarna om världens hemskheter med drunknade barn som flyter upp på Medelhavets stränder. Men snarare än att aktivt leda till en förändring ska de här inslagen främst påminna oss om hur bra vi har det.

– Jag tror inte folk vill se, höra och veta om hur allas vårt sätt att leva och verka idag påverkar närmiljön och världen i stort. Det tar bort så mycket av det moderna sättet att leva där man kan ta sig en resa till Italien då och då, eller sitta och påskpyssla i stället för att hugga ved för att man inte ska frysa ihjäl, säger Strandén-Backa.

– Grävande journalistik kräver stora resurser, både tidsmässiga och ekonomiska. Samma sak är det med vetenskap där man faktiskt kommer fram till något nytt, något som är omkullkastande. Av bra vetenskap och journalistik ska man helst känna ett visst obehag, det ska skaka om mig i det jag tidigare trott på. Men det vill vi inte betala för.

Svarar mot en otrygg beställning

De etablerade mediernas smoothiefiering går hand i hand med sensations- eller ”motmediernas” uppsving: dessa undergräver den etablerade journalistikens kod och skapar ett annat nyhetsflöde som svarar mot många läsares världsbild genom att uppbygga hot och vädja till människors fördomar och känslor, ofta rädsla – sådant som man inom den skolade delen av journalistiken traditionellt ansett vara lågt och velat höja sig över.

– Det finns en politisk korrekthet i de etablerade medierna som väldigt tydligt visar vilka åsikter man förväntas ha i det moderna Finland. Värderingar som uttrycks i sensationsmedier som *MV-lehti* är antagligen chockerande för merparten av finländarna, och man har svårt att föreställa sig att det finns folk som tycker så, säger Strandén-Backa.

– Alf Rehn brukar tala om ”självklarhetens mur”, ett begrepp myntat av professor emeritus **Claes Gustafsson**. Ens underliggande värderingar är självklarheter för en och man förstår inte att det finns något annat förrän det slår mot muren.

Att efterfrågan på sensationsmedier blivit så stor att den påverkar hur och vad som tas upp också i andra medier är bundet till hela samhällsförändringen på ett sätt där det är svårt att direkt skilja på orsak och verkan. Men medierna har som en av auktoriteterna på verklighetsbeskrivning bidragit till en samhällstrygghet som under postmo-

derniteten – genom till exempel globalisering, urbanisering och en på konkurrens uppbyggd marknadsekonomi – lösts upp.

I det här sammanhanget kan motmediernas nationalistiska drag ses som ett uttryck för en längtan efter en självklar gemenskap där tillhörighet inte är en prestation, och deras konservativa drag ett uttryck för en nostalgisk längtan tillbaka till ett enklare förflutet.

– Om ett samhälle blir för stort, grupperna blir för abstrakta och man inte har en självklar tillhörighet till en gemenskap, tror jag det finns en risk att man börjar se spöken och fiender överallt. Om man är trygg i sin egen omgivning känner man sig inte hotad av främmande element som kommer in, eftersom det finns självklara sätt att hantera det främmande på. Den tryggheten finns inte riktigt nu. Man har kanske inte ens självklara vänner och en familj där ens plats är given, säger Strandén-Backa.

– I de gamla samhällena bodde man tillsammans i en by, arbetade ihop och hjälpte varandra genom talko. Man grälade också förskräckligt mycket, men man hade likartade grundvärderingar. De kunde variera, men från 1500-talet framåt kom de kraftigt genom kyrkan. Jag säger inte att det har varit så bra eller att det varit ett enkelt liv, men man visste vad som gällde och det gav en trygghet och säkerhet.

Medierna ger inte längre en samlande berättelse. Genom internet finns både en möjlighet att uttrycka det individen inte tycker blir sagt och en möjlighet att nå likasinnade runtom världen från den egna datorn, men i det stora utbudet information och åsikter blir mediebetendet splittrat och geografiskt spritt. I förlängningen betyder det här att man kan bo vägg i vägg med sin granne utan att dela de berättelser som långt ligger till grund för – och skapas utifrån – en gemensam världssyn och gemensamma värderingar. Det är postmoderniteten i ett nötskal. ♦

Krig och ortnamn

Sofie Strandén-Backa doktorerade år 2010 i folkloristik vid Åbo Akademi med avhandlingen *”I eld, i blod, i frost, i svält”. Möten med veteraners, lottors och sjuksköterskors berättande om krig.*

Efter det har hon bland annat varit involverad i forskningsprojektet ”Bitar av samma pussel? Intersektionella perspektiv på svenskt i Finland” som finansierades av Svenska litteratursällskapet. Där skrev hon om den debatt om ortnamn som fördes i finlandssvenska dagstidningar efter att **Paula Wilson** i sin bok *Röster från forntiden* gett en annan tolkning av finlandssvenska ortnamn än den som den etablerade ortnamnsforskningen framför.

– Ett lager av debatten var en strid om vilken slags kunskap, vilken slags utbildningsbakgrund som en person behöver för att kunna uttala sig om ortnamn. Genom en professionaliseringsanalys av ortnamnsforskarnas debattinlägg kan man synliggöra deras så kallade stängningsstrategier i relation till Paula Wilson, som uppfattas som en hotfull inkräktare på deras område, säger Strandén-Backa.

– Själva debatten var intensiv, aggressiv och känsloladdad. Jag tolkar den, och professionaliseringsstrategin, som en kollektiv hanteringsstrategi av nationellt minoritetsskap i relation till en nationell stor berättelse om Finland. ♦

Mobilblottare, vuxenvälling och kotlettfrilla

Det svenska språkets vokabulär förändras och utökas i rasande takt. *Mobilblottaren* talar för högt om privata saker i sin mobiltelefon, *vuxenvälling* är ett lite nedlåtande skämtord för kaffe latte och *kotlettfrilla* är en herrfrisyr med halvlångt bakåstruket, vaxat hår (kammat med en fläskkotlett). Nyord som blir allt vanligare i det svenska språket. Det säger språkvårdaren **Birgitta Agazzi** som berättade om nyord, finord och fulord på Mediespråkseminariet vid Åbo Akademi i Vasa i mitten av januari.

– I vardagligt språk tror jag inte att fulord eller svordomar har ökat, men det finns belägg för att de ökar i massmedierna. Tidningar, nätsajter och journalister är ofta primärkällan till i synnerhet nyord, påpekar Birgitta Agazzi som tidigare var nyordsansvarig på Språkrådet i Sverige och medlem i Svenska Språknämnden.

- *Slidkrans* – hette förr och missvisande mödomshinna.
- *Betalskugga* – avsaknad av mobiltäckning som gör att det inte går att betala med mobiltelefonen.
- *Gubbplogning* – snöröjning där bilvägar och gator prioriteras framför gångbanor och trottoarer.

En del av alla de många nyorden som fångas upp kan ersätta gamla och idag lite luddiga ord och ge det gamla ordet en ny betydelse. Till exempel används tjock-tv allt oftare för att skilja mellan dagens platta led-tv:n och gårdagens stora tjocka tv:n med bildrör.

– Sådana nyord som uppdaterar gamla ord och betydelser kallas retronymer. Såsom ordet akustisk gitarr som idag behövs för att skilja mellan gitarr och elgitarr.

En del av nyorden vill Birgitta Agazzi kalla alltför lättsamma:

- *Balkongflicka* – en flicka som anses ha fläckt ”familjens heder” och som drivits till självmord genom att hoppa ut från en balkong.
- *Hederskultur, hedersmord* – borde heta skamkultur, skammord.
- *Hedersvåld* – borde heta hedersrelaterat våld.
- *Kalsongbombare* – en terrorist som gömt en sprängladdning i kalsongerna.

I sin nya bok *Nyord i svenskan – Blogg, fulbryt, pudla, rondellhund och andra nytillskott från A till Ö*, presenterar och diskuterar Agazzi cirka 2 000 nyord i svenskan. Deras bakgrund, definition, autentiska exempel och första belägg.

– Nyorden ger oss en bra bild av vår samtid. I dem hittar vi humor, trams och trendängslighet, samhällsförändringar, katastrofer och ny teknik. Och språket tillhör oss alla. Vi har delaktighet i det och vi alla underhåller, återskapar och också nyskapar det på olika sätt.

Pompekunskap är ett bra exempel på ett roligt nyord. Det betyder oviktig men trevlig kunskap som att **Karl XII:s** hund hette Pompe. Men bland alla nyord finns också sådana som lätt kan ses som extra sårande:

- *Dampad* – arg, störande (till diagnosen damp).
- *Bekräftelsehora* – person som gör allt för att få bekräftelse.
- *Hora* – i dag skällsord med urvattnad betydelse; jämför litteraturbloggen bokhora.se.

Agazzi understryker att det inte betyder att språkvården har godkänt de nyord som finns med i hennes lista. Det finns nyord som hon av personliga skäl eller språkvårdare ogillar, men det skulle vara fel att utelämnat dem då hon försöker återspegla språkbruket av idag. Åtminstone i Sverige kan idag även mer vardagliga nyord sära eller uppröra vissa personer:

- *Bitterfitta* – bitter och frustrerad kvinna eller man.
- *Fejsa* – våga inse; ställas inför en svår situation.
- *Fucka upp* – förstöra.
- *Svennefiera* – bli som en svensk eller medelsvensson (svenne).
- *Tokfeminist* – extrem feminist.

Så finns det enligt Agazzi också en hel del ord som rent allmänt kan irritera då de verkar löjligen, uppblåsta eller försöker dölja verkligheten:

- *Walk-in-closet* – klädkammare.
- *Trafficking* – människohandel, sexslavhandel.
- *Vinstvarning* – förlustvarning, resultatvarning.
- *Samkönat äktenskap* – enkönat äktenskap.

Det är inte bara ordförrådet som informaliseras, utan språkbruket i sin helhet. Det dagliga språkbruket i det offentliga rummet och i massmedierna i synnerhet, är fullt med vardagliga ord, även svordomar och könsord. Ord som bloppa, svennifiera och tokliberal. Här till sist exempel på sådana enligt Agazzis egen klassificering:

Kort och behändigt:

- *Adda* – till, lägga till.
- *Dygna* – hålla sig vaken ett dygn.
- *Pudla* – göra en pudel.
- *Skyнка* – visa sin åsikt genom att hänga ett skynke i viss färg utanför sitt fönster.
- *Värda* – vara värd för något evenemang.

Lekfulla nyord:

- *Bonsaibudget* – hårt beskuren budget.
- *Curlingföräldrar* – överbeskyddande föräldrar.
- *Fulbryt* – känslan man får när man ser sig i spegeln vissa morgnar.
- *Köttberg* – 40-talisterna.

Ord som står för något bra:

- *Första-generationssvensk* – en som är barn till invandrare men själv född i Sverige.
- *Lärkruta* – ruta i en åker som lämnas osädd för att bli häckningsplats för en lärka.
- *Nätvandra* (om vuxen) – närvara på nätplatser där ofta bara ungdomar annars finns.
- *Sittdans* – dans som utförs sittande, speciellt i rullstol. ♦

ARI NYKVIST

Det så kallade Cobbe-porträttet från 1610 antas föreställa Shakespeare. Konstnär okänd. Bild: Wikimedia Commons.

Shakespeare

visade människan som ingen visat henne innan

400 år efter sin död är Shakespeare fortfarande en central gestalt i den västerländska kulturen. Professor Anthony Johnson säger att Shakespeare visar oss människans inre och genom sina verk, människans förmåga som berättare.

TEXT: MARCUS PREST

I år är det 400 år sedan **William Shakespeare** dog. William Shakespeare döptes den 26 april 1564. Dopet förrättades på den tiden vanligen tre dagar efter födseln, det skulle placera hans födelsedag till den 23 april, vilket var Sankt Görans minnesdag. Han dog den 23 april 1616, också Sankt Görans minnesdag – vilket är mycket symboliskt.

– I nationalistiska termer är den här symbolismen nästan för bra för att vara sann eftersom den placerar födelse- och dödsdagen för Englands största poet på samma dag som den dag då England firar sitt skyddshelgon, säger **Anthony Johnson**, professor i det engelska språket och litteraturen.

Shakespeares verk har översatts till snart sagt alla världens språk. Vad är det som gör Shakespeare så viktigt för England, och hela världen ännu 400 år efter hans död? Vad är det som gör att hans verk blir väl mottagna av andra kulturer? En del av svaret är att det verkar finnas kvaliteter i Shakespeare som förefaller vara öppna på ett allmänmänskligt plan. Men vad är det då som han ger, och vad är det i hans verk som i så fall all stor litteratur kan ge?

– Vi har under 400 år av läsning av honom försökt reda ut vad det är med hans verk som är så signifikant. En slags avgörande punkt var 1998 då **Harold Blooms Shakespeare: The Invention of the Human** utkom.

– Även om Bloom i onödan var ute och anföll sina kolleger, bland annat feministiska-, nya historist-, kulturella materialist- och postkoloniala kritiker, hade han en poäng då han insisterade på att Shakespeare är större än någon av dessa snäva inramningar. Jag skulle med Bloom, men uttryckt på ett annat sätt, säga att det finns en öppenhet i Shakespeare som lånar sig åt alla dessa former av läsningar.

– Bloom gjorde sig hur som helst många fiender med sin bok, vilket är synd, för hans ärende var att även om det fanns dramaturger innan Shakespeare som kunde beskriva dramatiska skeenden och moraliteter, konstruerade Shakespeare en betydligt starkare förverkligad konception av det vi idag kallar människans belägenhet. Dramer innan Shakespeare försökte inte illustrera eller återskapa det som finns och utspelas inne i människan. Genom Shakespeare ser vi däremot in i det mänskliga medvetandet, det mänskliga sinnet.

Shakespeare lever i tiden då **Martin Luthers** reformer slagit igenom, åtminstone i England – där de hade en stor effekt, inte bara på religionen och på skolningen av Shakespeares generation, men också på skolpojknarnas utveckling av sin självuppfattning och identitet. Det är också en tid då man börjar skriva dagböcker där den skrivandes egna tankar får en framträdande roll. Johnson säger att Shakespeare inte uppfann idén om det mänskliga inre livet men att han var en mycket viktig förmedlare av tanken på att det finns något sådant som ett mänskligt inre och hur det kan ta sig uttryck.

– Om man tar de gamla moraliteterna från 1500-talet som exempel, så brukade de presentera personifikationer av mänskliga kvaliteter på scen i form av stereotyper och ”förhandskonstruerade” karaktärer som fick föreställa ”lust”, ”stolthet”, ”frosseri”, och så vidare. Shakespeare bygger upp sina personer åt motsatt håll. I början av pjäserna som är namngivna efter sina huvudpersoner är Hamlet och Othello på sätt och vis nästan helt tomma karaktärer, men genom deras särpräglade språk och uppträdande utvecklas de snabbt till mångdimensionella, igenkännbara och samtidigt och slående individuella mänskliga figurer.

– Det är nästan kusligt hur Shakespeare i sina dramer har lyckats fånga nästan alla tillstånd man som människa kan tänkas befinna sig i. Vad man än varit med om verkar det finnas en analogi hos Shakespeare som fångar upp det mänskliga dramat i händelsen eller situationen man befinner sig i som person.

Johnson säger att Shakespeare har en ytterst skarp känsla för nyanser. Och Shakespeare låter inte sin publik dra sig tillbaka och vila bekvämt.

– Till exempel Parolles, en kompanjon till Greven av Rousillon i *Slutet gott, allting gott*, är en lögnare och en usling. Men till skillnad från vad som vanligen är fallet med sådana rollpersoner visar Shakespeare att Parolles har en djup förståelse för vad han är. Och sedan gör han också motsatsen, som Iago i Othello, som inte alls förstår sig själv, som ständigt hittar på miljoner skäl för att förklara varför han gör som han gör.

– Shakespeare skapar också personer, som till exempel Hamlet, som verkar mera intelligenta än någon annan. Hur gör man en sådan sak? En del av det är förstås illusion, han är bra på att ge bilden av en sådan intelligens och hurdan effekt den har på andra personer.

– Prospero i *Stormen* är ju dessutom själv illusionist. Men hur gick Shakespeare till väga för att åstadkomma det han gjorde? En aspekt är att han var enormt kritisk och utvecklade hela tiden sin teknik. Han blev också ständigt bättre. I början liknar han mer **Stephen King**, som i den blodiga tragedin *Titus Andronicus*, hans första tragedi, finns en ond mor (*mörkhyad muslim/Red.*) som heter Aaron som utför fruktansvärda dåd och möter ett hemskt slut – ett verk som inte är lika nyanserat som hans senare. Men redan här verkar Shakespeare visa att Aaron genom sin hudfärg är utestängd från världen.

– Nästa gång vi möter en av Aarons landsmän, är det Othello, en nobel person som utmanar de etniska stereotyperna som presenterades i den tidigare pjäsen. Shakespeare använder språket som en handske som kan vändas ut och in, han vänder också ut och in på olika personer. Och han skapar inte enbart en mängd viktiga personer, han gör saker med själva språket.

Johnson säger att Shakespeare visar vad som var bra med den tidens nya brittiska *grammar school*-system (*läroverk, mellanstadium*

/Red.) där eleverna bland annat lärde sig talkonst på latin. Till Shakespeares generation hör också **Christopher Marlowe** och **Ben Jonson**. I *grammar school* lärde de sig den generationen läsa, skriva, och framföra scener ur dramer på latin. De lärde sig det latinska språkets grammatik och det systematiska i språket på djupet. När de här enorma talangerna som Jonson, Marlowe och Shakespeare sedan upptäcker att de kan hämta det de lärt sig till det engelska språket som på den tiden inte var begränsat av den normativa grammatikens regler, och när de upptäcker de nya permanenta teatrarna som dök upp i England för första gången när de var tonåringar – börjar de tillämpa sina discipliner på ett nytt fritt sätt. De gör grammatiska lekar med det engelska språket och det de gjorde lade grunden för den form man numera tänker sig att det engelska språket har och på vilket sätt man alls tänker sig det engelska språket.

– De uppfann inte nödvändigtvis något särskilt, det de gjorde var att visa hur man kunde tillämpa språket.

– Shakespeares verk visar också möjligheterna med människan som historieberättande, konstruktör av narrativ. Han hade en bredare och mera känslig bild för människans belägenhet än någon innan honom. Det är helt säkert att de saker han gjorde, gjorde han på ett sätt som inte hade gjorts med det engelska språket förut. ♦

Professor Anthony Johnson med Shakespeares folio från 1623 (den första samlingen av Shakespeares verk). Foto: Marcus Prest.

Några verk av Shakespeare i urval

Professor Anthony Johnson väljer ut och kommenterar några verk av Shakespeare.

TEXT: ANTHONY JOHNSON

Översatt från engelska av Marcus Prest.

Pericles

Dramat handlar om en varmhjärtad kung som får allting, även en älskad fru och dotter, men som sedan förlorar allt på grund av skeenden utanför hans kontroll. Hälften av pjäsen handlar om att komma tillrätta med förlusten, och Pericles, som tror att hans fru och dotter är döda, strör aska i håret och reser runt Medelhavet uppfylld av sorg och i en anda av ödmjukhet. Eftersom vi ser och upplever intensiteten i hans lidande och förlust, känner vi också en djup emotionell kraft (kanske relaterad till nåden och försoningen i den religiösa sfären) när han till slut återförenas med sin förlorade familj. Man kan känna att den här Shakespearepjäsen, ur den sena delen av hans karriär, i likhet med **C.S. Lewis** i sina Narnia-böcker, skapar ett sekulärt surrogat för religiösa erfarenheter (något som resonerar med faktum att Pericles resa runt Medelhavet speglar Paulus resor). Vi vet däremot inte om Shakespeare var protestant eller ka-

tolik, och den religiösa ädran i pjäsen (om det finns en sådan) är välkamouflerad så att den inte utesluter andra tolkningsmöjligheter. Vad man kan säga är – även om referatet av handlingen kan ge intrycket av en tafflig romans med styltade karaktärer – att de känslor pjäsen skapar, är näst intill mirakulöst verkliga, och mycket djupgående.

Titus Andronicus och Othello

En av de slående sakerna med Shakespeare är hur långt han var förmögen att kritisera sina egna tidiga verk och vända ut och in på dem i senare pjäser. Där hans första publicerade tragedi, *Titus Andronicus*, innehöll en rasistisk bild av den onde moren, Aaron, är hans nästa porträtt av en mor den noble Othello.

Resan till Melonia en omarbetning av Stormen

Eftersom Shakespeares fantasi och stil är så öppna och tillgängliga har hans pjäser inspirerat till oräkneliga andra pjäser, romaner, dikter, kompositioner, föreställningar, målningar, och filmer – varav många ger hans texter en samtida twist. Ett exempel är *Resan till Melonia* (1989) – **Per Åhlins** animation som har Shakespeares *Stormen* som förlaga. Den här animerade filmen, den dyraste för sin tid i Sverige, placerade pjäsen mot en ekologisk bakgrund där den fruktbara naturliga miljön på ön Melonia hotas av den sterila industrialiseringen på ön Plutonia. ♦

Till vänster: Titelbladet till första upplagan av Wilkins och Shakespeares *Pericles*, 1609. **Mitten:** Peachamteckningen, signerad av Henricus Peacham (cirka 1595) antas vara den tidigaste representationen av en Shakespearepjäs. Teckningen tros föreställa en föreställning av *Titus Andronicus*. Bild: Wikimedia Commons. **Till höger:** *Resan till Melonia*, 1989. Filmaffisch. Bild: Wikimedia Commons.

Åbo Akademi Shakespeare Day

Fredagen den 21 oktober kommer ämnets engelska språket och litteraturen att fira Åbo Akademis Shakespearedag. Firandet av den store skalden kommer att bestå av akademiska diskussioner, uppläsningar ur dikter och pjäser, musik, sång och film.

Ämnets man planerar att behandla är följande:

- Shakespeare och London.
- Shakespeare utomlands.
- Shakespeares sonetter: uppläsning med musik.
- Shakespeares sceniska gestaltningar (en performativ diskussion).
- Att översätta Shakespeare.
- Shakespeare i kulturhistorien.
- Avslutning: Shakespeare och uppfinandet av människan (med specialbetoning på minoriteter).

Professor Johnson hälsar varmt välkommen!

FLYKTING- VERKSAMHETEN VID ÅBO AKADEMI FORTGÅR

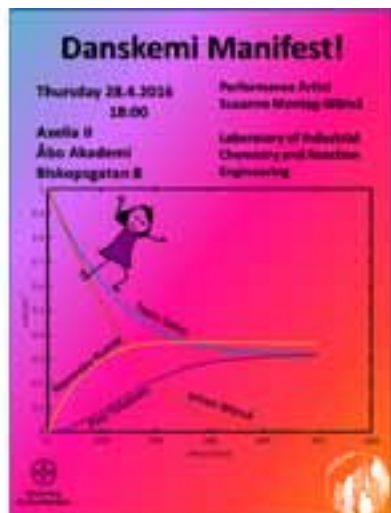
ÄMNET PSYKOLOGI vid Åbo Akademi har inlett ett traumakartläggningsprojekt bland asylsökande. I projektet ska man genom en kvantitativ forskningsmetod kartlägga omfattningen och graden av trauma hos asylsökande och undersöka korrelationen mellan trauma och psykologiska symptom.

Forskningsprojektet genomförs för att bidra med relevant kunskap om asylsökande, migration och trauma både till rehabiliteringssyfte och för att bidra med viktig kunskap till samhällsdebatten som förs om asylsökande, migration och trauma.

Man har också rekryterat asylsökande till arbetsgruppen för att assistera vid de olika arbetskedena. Åbo svenska församling stöder projektet med 2 000 euro. Forskningsledare är professor **Pekka Santtila**, projektkoordinator är **Nana Blomqvist**.

PERFORMANS I AXELIA DEN 28 APRIL

DANSKEMI MANIFEST! är en performansföreläsning och ett vetenskapligt kommunikationsforskningsprojekt, ett uppfört manifest för framtida metoder i vetenskaplig forskning och performanskonst, och ett underhållande samarbete mellan kemisk reaktionsteknik och kropp/själ/dans/vetenskap.

SAMTAL OM ETT SAM- HÄLLE I FÖRÄNDRING FORTSÄTTER

DEL TVÅ AV samtalsserien Moraliskt självförsvar – samtal om ett samhälle i förändring ordnas den 20 april 2016. Samtalsserien utforskar dagsaktuella frågeställningar om hur vi lever tillsammans.

Seriens andra del har temat "Vems moral gäller?" Då deltar ÅA-forskarna **Camilla Kronqvist** (filosofi), **Ruth Illman** (religionsvetenskap), **Hugo Strandberg** (filosofi) och **Rita Nordström-Lytz** (pedagogik).

Frågor som diskuteras är om det måste uppstå problem när människor med olika kulturell och religiös bakgrund möts? Vilka vägar finns till samförstånd och dialog?

Samtalsserien arrangeras av Åbo Akademi i samarbete med Åbo svenska arbetarinstitut och Centret för livslångt lärande vid Åbo Akademi. Samtalsmoderator är Camilla Kronqvist.

Välkommen till Arbis i Åbo, Kaskisgatan 5, onsdagen den 20 april 2016, kl. 18.00–20. Se också: www.abo.fi/moralforsvar.

Susanne Montag-Wärnå är danspedagog, koreograf, performansartist och forskare från Büsum Tyskland, som sedan tio år tillbaka arbetar i den Åboländska skärgården. Danskemi Manifest! organiserar hon i samarbete med doktor **Narendra Kumar**, professor **Tapio Salmi**, doktor **Pasi Tolvanen** och professor **Johan Wärnå** vid laboratoriet för teknisk kemi och reaktionsteknik vid Åbo Akademi.

Laboratoriet drar till sig och sammanbinder forskare från hela världen. De kommunicerar om sina intressen och reagerar bokstavligen på många olika sätt. Arbetet med dans och rörelseanalys betonar den kommunikativa aspekten och reaktionsfysiken. Arbetet betonar också den kommunikativa aspekten och de fysiska reaktionerna, vilket får laboratoriet att göra entré i en ny dimension. Fysisk erfarenhet av teoretisk kunskap = excellens.

Performansen hålls torsdagen den 28 april 2016 kl. 18.00 i Axelia II, Åbo Akademi, Biskopsgatan 8, Åbo. Öppet för allmänheten.

Det finns många sätt att försvara sig...

**TILLSAMMANS
LYCKAS VI BÄST**

Yliopistojen ja tutkimusalan henkilöstöliitto
Universitetens och forskningssektorns personalförbund YHL ry

NINA EDSTRÖM SKREV BÄSTA PRO GRADU I STATSKUNSKAP

NINA EDSTRÖM har fått priset för Finlands bästa pro gradu-avhandling i ämnet statskunskap. Edström tog emot priset under Statsvetardagarna i Helsingfors den 10 mars 2016.

Edström skrev sin pro gradu-avhandling det institutionella politiska förtroendet i Finland. Materialet till sin forskning fick hon genom Eurobarometern, en regelbunden opinionsundersökning om medborgarnas åsikter inom EU. Edström skrev sin pro gradu-avhandling vid Åbo Akademi i Vasa.

SLS PRO GRADU-PRIS I FOLKLORISTIK TILL ANNICA REINI

SVENSKA LITTERATURSÄLLSKAPET, SLS, har tilldelat filosofie magister **Annica Reini** vid Åbo Akademi ett pris om 1 000 euro för bästa avhandling i folkloristik 2014–2015 som anknyter till det svenska i Finland.

Avhandlingen har titeln "Var man brageit så hörde man till familjen och då skulle man vara med, alltid." En studie av föreningen Brage i Vasa ur ett familjeperspektiv. Reini undersöker Bragemedlemmars berättande om hur de upplever föreningen och sammanhållningen inom den. Analysen resulterar i förslag på hur föreningen i praktiken kan inrikta sin verksamhet för ökad rekrytering av nya medlemmar.

gästkolumnen

Matematisk harmoni

MARTIN HÖGSTRAND
FOTO: MARI BOJAN

Gästkolumnisten Martin Högstrand skriver om Nashjämvikten och jakten på precision och stringens.

UTAN STRÄVAN EFTER STRINGENS och skönhet vore matematik i viss bemärkelse värdelös. Graden av precision är det som gör ett matematiskt resultat verkningsfullt. Men estetisk harmoni skapar en närmast själfull effekt i ett bevis och jag tror det är kärnan i vad som driver många matematiker.

När jag skummar litteraturen i jakt på ett matematiskt resultat av modernt datum som visat sig ha inflytande på någon disciplin utanför matematiken fastnar jag för **John Nashs** (1928–2015) insatser inom spelteorin.

Den mycket framstående matematikern Nash, känd för en bredare massa från långfilmen *A Beautiful Mind*, visade vid beräkningar som rör strategiska val vid en viss typ av spel något som så småningom kom att bli användbart inom bland annat ekonomisk och samhällsvetenskaplig teori. Hans arbete som i huvudsak kom till kring femtiotalet renderade honom dessutom Nobelpriset i ekonomi 1994.

Förenklat, handlar dessa resultat om vad man matematiskt kan säga om fördelarna vid en viss spelstrategi i icke-kooperativa spel. I Nashjämvikt, som infinner sig vid so mliga typer av strategier och under vissa förutsättningar, ser vi en spelmöjlighet som är av stort intresse. Även om teorin inte alltid förutser vad som är bäst att göra för en enskild spelare i ett enskilt fall ger det oss en allmän och mycket elegant sats, Nashs existenssats, med ett brett spektrum av tillämpningar.

Jag hittar i spelet sten-påse-sax, som är välkänt för de flesta, ett enkelt exempel som en illustration till Nashs frågeställning. Teoretiskt innebär tillvägagångssättet att definiera en utbetalningsfunktion, till exempel en viss summa för vinst och motsvarande negativa summa för förlust. I det fall båda gör samma val utblir utbetalningen. Vi kan härigenom skapa en utbetalningsmatris. Det visar sig att det i spel inte alltid finns en dominant strategi, i meningen att något enskilt val skulle vara bättre än något annat, och Nash undersökte därför fall som är svagare än dominant, det vill säga de situationer då ingen spelare har något att vinna på att avvika från den handling som ingår i Nashjämvikten. Det kommer fram att Nashjämvikt i sten-påse-sax infinner sig för de blandade strategierna, det vill säga varje handling bör användas i genomsnitt var tredje gång utan något mönster.

Om vi betraktar alla icke-kooperativa spel där spelarna gör sina val oberoende av varandra och samtidigt, som i det ovannämnda fallet, visar Nashs existenssats (givet vissa matematiska betingelser) att en Nashjämvikt alltid existerar, det vill säga ett lösningsalternativ där alla spelare har störst fördel i utsikt om de väljer bort de alternativ som inte ingår i Nashjämvikten. Ännu bättre att satsen kan generaliseras till ett godtyckligt antal spelare.

I komplicerade icke-kooperativa spel där det är omöjligt att intuitivt hitta rätt lösning går det alltså alltid att finna en Nashjämvikt. Själva förförelsekraften i Nashs resultat ligger till del i den direkta kopplingen mellan teori och verklighet, att en avancerad matematiskt-logisk bevisföring kan säga något mycket allmänt, tillämpbart och rent av vackert om spel.

Förförelsekraften i Nashs resultat ligger till del i den direkta kopplingen mellan teori och verklighet, att en avancerad matematiskt-logisk bevisföring kan säga något mycket allmänt, tillämpbart och rent av vackert om spel.

Det är ingen underdrift att matematiker genom att hitta en lämplig symbolernas samverkan söker förädla ett antal utsagor för att få dem att utmynna i en skönhetseffekt. Denna intrikata samverkan mellan sats och enskildhet är ofta det som driver fram ett resultat – säkert också för Nash.

Nashs sats om jämvikten i icke-kooperativa spel har typiskt nog bevisats på nytt med andra metoder än Nashs. Jakten på precision och stringens, som är likaväl hjärtat såväl som styrkan i matematiska beräkningar, har återigen flyttat positionerna. ♦

Martin Högstrand

Skribenten är författare och magisterstuderande i matematik vid Åbo Akademi.

MEDDELANDEN FRÅN ÅBO AKADEMI

Utgivning och annonsreservering 2016

Nr	Utgivning	Reservering	Material
4	17.5	27.4	3.5
5	17.6	31.5	6.6

Kommunikationsenheten vid Åbo Akademi 2016

Delta i Åbo Akademis jubileumsinsamling

Din gåva bidrar till internationell toppforskning för samhällets och individens bästa och till utbildningen av de experter framtidens Finland behöver.

Vi stöder 100-åriga Åbo Akademi!

"God undervisning utifrån höjda krav."

Torbjörn Kevin
Samhällsdebattör

"Min dröm är att jag skulle kunna bidra till forskning som har hälsofrämjande betydelse."

Iris Lähdeniemi
Doktorand

"Vi forskar i mänskliga rättigheter ur ett globalt perspektiv."

Elina Pirjatanniemi
Professor

"Ingen -krati, -logi, -ism kan ersätta bildning. Utan bildning tynar ett samhälle bort."

Kaj Kunnas
Sportjournalist

Mera information: www.abo.fi/donera

Ta kontakt: medelinsamling@abo.fi, tfn 050 374 4795

Danske Bank: FI96 8119 9710 0166 03 | OP/Pohjola: FI07 5000 0120 3248 18 | Handelsbanken: FI80 3131 1001 4466 85
Nordea: FI29 1733 3000 0105 00 | Aktia: FI79 4055 0012 1616 71 | Ålandsbanken: FI07 6601 0010 2436 16

